

Opinnäytetyö (YAMK)
Sosiaalian koulutusohjelma
Sosionomi (ylempi AMK)
2011

Teija Aalto

”MINÄ OLEN HYVÄ!”

– Tunnetaitohanke kiusaamistilanteiden
ehkäisemiseksi päiväkotit Merituulella

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Teija Aalto

”MINÄ OLEN HYVÄ!” - Tunnetaitohanke kiusaamistilanteiden ehkäisemiseksi päiväkot Merituulussa

Lasten kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy puhuttavat päivähoidossa. Tähän haasteeseen pyrittiin vastaamaan Helsingin kaupungin omistamassa päiväkot Merituulussa tunnetaitohankkeen avulla syksyn 2009 – kevään 2010 välisenä aikana. Hankkeen tavoitteena oli kehittää päiväkot Merituulen kasvatushenkilökunnan pedagogista osaamista ehkäisemään kiusaamistilanteita. Kehittää lasten itsetuntoa ja empatiakykyä tunnetaitojen avulla ja ottaa vanhemmat mukaan tunnetaitojen käsittelyyn. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa tunnetaitokansio päiväkot Merituulen käyttöön.

Tunnetaitohankkeeseen osallistuivat päiväkodin 5-vuotiaat lapset ja heidän vanhempansa sekä päiväkot Merituulen kasvatushenkilökunta. Tunnetaitohanke koostui kymmenestä tunnetuokio kerrasta, tunnehuone viikosta ja henkilökunnan kehittämispäivästä. Hankkeen tuotoksena syntynyt tunnetaitokansio oli hankkeen toimijoiden yhteistyöntulos.

Tunnetaitohanke oli mielenkiintoinen matka kohti tavoitteita. Tunnetaitohankkeen edetessä tunnetuokioita parannettiin entisestään lapsilta saadun palautteen avulla. Hankkeen aikana henkilökunnan osaaminen vahvistui kehittämispäivän, tunnetaitokansion ja yhteisten keskustelujen avulla. Tunnetaitojen harjoittelun avulla lapset oppivat keskustelemaan asioista kiusaamisen sijaan ja tunnetuokioiden vuorovaikutukselliset leikit paransivat lasten ryhmähenkeä. Vanhemmat saivat tukea omaan kasvatustyöhönsä yhteisten keskustelujen, kotitehtävän ja kirjeiden avulla. Tunnetaitotuokiot koettiin tärkeäksi osaksi 5-vuotiaiden lasten toimintaan päiväkot Merituulussa.

ASIASANAT:

lapsi, perhe, päiväkot, tunnetaidot, kiusaaminen, osaamisen kehittäminen

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master's Degree programme | Master of Social Sciences

Spring 2011 | 59 + attachments

Eeva Timonen-Kallio

Teija Aalto

“I'M GOOD!” - Emotional skills (tunnetaidot) to prevent bullying project in daycare center Merituuli

Interfering in bullying of children and its prevention are significant topics in today's daycare. Merituuli, a Helsinki-city owned daycare center, had project Emotional skills which aimed to give solutions to these challenges during Autumn 2009 and spring 2010. The object of the project was to develop pedagogical skills of the staff of Merituuli. To develop children's self esteem and sense of empathy skills to prevent bullying and to support families in their educational work. The aim was also to produce Emotional skills portfolio for the use of Merituuli.

Participants of the Emotional skills (tunnetaidot) project were five years old children from the daycare center with their parents and the educational staff of Merituuli. Emotional skills (tunnetaidot) project consisted of ten lessons of emotional moment, emotional room week, and an educational day for the staff. Emotional skill (tunnetaidot) portfolio was a result of co-operation between the project leaders.

Emotional skill project was an interesting journey towards the goals. As the project progressed, Emotional skills (tunnetaidot) lessons were further improved through the feedback received from the children. During the project development expertise of the staff was strengthened because of development day, emotional skills (tunnetaidot) portfolio and joint discussion. Emotional skills (tunnetaidot) training helped children to learn how to discuss the issues instead of bullying and interaction games of emotional skill (tunnetaidot) lessons improved children's team spirit. Parents received support for their breeding through the joint discussion, homework assignments and letters. Emotional skill (tunnetaidot) sessions was considered an important part of the five years old children activity in daycare center Merituuli.

KEYWORDS:

child, family, daycare center, emotional skills, bullying, skills development

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TUNNETAITOHANKE KIUSAAMISTILANTEIDEN EHKÄISEMISEKSI	8
2.1 Tunnetaitohankkeen tarve	8
2.2 Tunnetaitohankkeen tavoitteet	10
2.3 Tunnetaitohankkeen toimijat	11
2.4 Päiväkot Merituuli Herttoniemenrannassa	12
3 PÄIVÄKOTITYÖN OSAAMISHAASTEET	14
3.1 Päivähoito	14
3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma	16
3.3 Kasvatuskumppanuus	18
3.4 Päivähoidon osaamisen kehittäminen	21
4 PERHESUHTEET MUUTTUVAT –VANHEMMUUS SÄILYY	24
4.1 Perhetyypit	24
4.2 Perheiden tuen tarpeet	26
4.3 Riittävän hyvä vanhemmuus	28
5 AINUTLAATUINEN LAPSI	31
5.1 Itsetunnon vahvistaminen	31
5.2 Sosiaalinen kehitys	33
5.3 Tunnetaitojen merkitys kasvatuksessa	35
6 TUNNETAITOHANKKEEN TOTEUTTAMINEN	38
6.1 Hankkeen aikataulu ja prosessi	38
6.2 Tunnetuokiot	40
6.3 Tunnetaitohankkeen esittely henkilökunnalle	41
6.4 Tunnehuoneviikko	42
6.5 Tunnetaitokansio päiväkodin käyttöön	45

7 TUNNETAITOHANKKEEN ARVIOINTI JA KEHITTÄMISHAASTEET	47
7.1 Tunnetaitohankkeen arviointi	47
7.2 Lasten ja vanhempien arviointi tunnetaitohankkeesta	51
7.3 Tunnetaitohankkeen kehittämishaasteita	53
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
9 LOPPUSANAT	58
LÄHTEET	59
TAULUKOT	
Taulukko 1. Herttoniemenrannan asuntokunnat, koulutustaso ja keskitulot.	12
Taulukko 2. Perheväestö ja perheen keskikoko 1950-2009.	25
KUVIOT	
Kuvio 1. Päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja ydinosaaminen.	15
Kuvio 2. Tunnetaitohankkeen lineaarinen malli .	39
KUVAT	
Kuva 1. Ilona iloisen huone.	43
Kuva 2. Suvi Surullisen huone.	44
Kuva 3. Ville vihaisen huone.	44
Kuva 4. Raisan rakkaus huone.	45
Kuva 5. Tunnetoukka.	46
LIITTEET	
Liite 1. Aloituskirje vanhemmille.	
Liite 2. Tunnetuokiot.	
Liite 3.. Tunnehuoneet.	
Liite 4 Aloituskerta: ”Tervetuloa mukaan Tunnemuksu tuokioille!”	

1 JOHDANTO

Päivähoitopalvelujen toteuttamisen kannalta keskeiset säädökset sisältyvät vuonna 1973 säädettyihin päivähoitolakiin ja lasten päivähoidosta annettuun asetukseen. Varhaiskasvatustalainsäädännön kehittämisjaosto näkee päivähoitolain uudistamisen lähtökohtana turvata lapsen oikeus hoitoon sekä kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen hänen kehitystasonsa ja muut edellytykset huomioiden varhaisina elinvuosinaan. Vanhempien ja henkilöstön välinen vuorovaikutus tulee perustua tasavertaiseen kasvatuskumppanuuteen. Vanhemmilla on oikeus osallistua ja vaikuttaa oman lapsensa varhaiskasvatukseen, lapsiryhmän toimintaan yhdessä toisten vanhempien kanssa sekä varhaiskasvatuspalvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Nämä ovat myös lasten oikeuksia. (Sosiaali –ja terveysministeriön selvityksiä 2009:28.)

Helsinkiläisessä päiväkotiki Merituulessa huomioitiin syksyllä 2009, että 5-vuotiaat lapset tarvitsevat uusia keinoja ryhmähengen luomiseen ja kiusaamistilanteiden vähentämiseen ennen esikouluvuoden alkua. Yhteisten keskustelujen pohjalta päiväkodin kasvatushenkilökunnan, alueen kiertävän erityislastentarhaopettajan ja lasten vanhempien kanssa nähtiin tärkeänä kehittämisen kohteena tukea lasten tunnetaitoja.

Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen antaa vapauden valita, miten toimii tunteiden kanssa, eikä ole täysin tunteiden vietävissä. Ihmissuhteissa on helpompaa toimia, kun osaa kertoa, mikä tunne itsellä on, eikä toisen tarvitse arvailla. Lasten ryhmissä oman tunnetilan avaaminen muille helpottaa ryhmäytymistä ja samalla lapsi tulee näkyväksi muille oman tunteensa kanssa. Tunteiden nimeäminen tekee tunteet oikeutetuiksi. Tunnetaitojen ohjaaminen tukee lapsen luonnollista kehitystä tuntevaksi ja vastuulliseksi. (Salminen 2008, 13.)

Lasten tunnetaitojen lisäksi vanhempien oikeus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen nähtiin tärkeäksi kehittämisen kohteeksi. Tunnetaitojen opetukseen otettiin vanhemmat mukaan ja pyrittiin vahvistamaan heidän kasvatustyötänsä. Päiväkot Merituulen kasvatushenkilökunta koki, että heidän omaan osaamistaan tulee myös kehittää tunnetaitojen opetuksessa.

Tunnetaitohanke käynnistettiin päiväkot Merituulella syksyllä 2009, jolloin hankkeen vetäjät suunnittelivat tunnetuokioiden aiheet käyttäen apunaan Peltosen ym. (2005) tekemää ”Tunnemuksu ja Mututoukka” tunnetaito-ohjelmaa. Tunnetuokioita muutettiin vastaamaan paremmin 5-vuotiaiden lasten tarpeita ja leikin merkitystä korostettiin. Leikit tuokioihin valittiin ryhmätheraplain yhteyttä rakentavista leikeistä. Tunnetuokiot aloitettiin tammikuussa 2010 ja ne jatkuivat toukokuun loppuun 2010 asti, yhteensä 10 tunnetuokion verran. Tunnetaitohankkeen päätti koko päiväkodille järjestetty tunnehuoneviikko ja valmis tunnetaitokansio.

Opinnäytetyöni alussa määritellään hankkeen tarve ja tavoitteet sekä hankkeen toimijat ja toimintaympäristö. Opinnäytetyön teoria osuus koostuu päiväkotityön osaamishaasteista, perheestä ja vanhemmuudesta sekä lapsen itsetunnosta, sosiaalisesta kehityksestä sekä tunnetaitojen merkityksestä kasvatuksessa. Tämän jälkeen esitellään tunnetaitohankkeen toteutus ja arvioidaan hanketta työntekijöiden, lasten ja heidän vanhempiensa näkökulmasta käsin. Opinnäytetyön lopuksi esitetään johtopäätökset ja pohdinta.

2 TUNNETAITOHANKE KIUZAAMISTILANTEIDEN EHKÄISEMISEKSI

2.1 Tunnetaitohankkeen tarve

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan toteuttavat sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hanketta vuosina 2009–2010. Hankkeen yksi tavoitteista oli luoda kuva siitä, millainen ilmiö kiusaaminen on alle kouluikäisten lasten parissa. Hankkeesta tehtiin laadullinen selvitys siitä, miten kiusaaminen näyttäytyy suomalaisessa päivähoidossa. Tutkimustiedon mukaan kiusaamista esiintyy alle kouluikäisten lasten parissa ja kiusaamisen muodot näyttävät olevan melko samanlaiset kuin koulukiusaamisessa. Selvitykseen kerätyn aineiston mukaan kiusaamista esiintyy suomalaisissa päiväkodeissa. Kiusaaminen on fyysisistä, sanallista ja psyykkistä kiusaamista. Yleinen kiusaamisen muoto on ryhmästä ja/tai leikeistä poissulkeminen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010.)

Selvitys osoitti myös, että päiväkodin työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa tunnistaa kiusaamista eikä keinoja puuttua siihen. Vanhemmat toivoivat enemmän keskustelua aiheesta päiväkodin henkilökunnan kanssa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kiusaamisen ehkäiseminen on hyvä aloittaa mahdollisimman varhain. Kiusaamisen juuret löytyvät jo pienten lasten parista ja on tärkeää katkaista kiusaamisen kierre mahdollisimman varhain sekä ehkäistä sen syntymistä. Kiusaaminen edellyttää tietoisuutta sekä tietoa kiusaamisen ehkäisyn keinoista. Keskeisiä tekijöitä ovat lasten vuorovaikutustaitojen ja empatiakyvyn vahvistaminen ja olennaista on tukea lasten myönteisiä vertaissuhteita ja ryhmässä toimimisen taitoja. Päiväkodin työntekijän tehtävä on havainnoida tarkasti ja sensitiivisesti lapsiryhmäänsä ja huolehtia siitä, että jokainen lapsi pääsee ryhmän toimintaan ja leikkiryhmiin mukaan. Kiusaamiseen puuttumisen ja sen ehkäisyn suunnitelma tulisi ottaa osaksi kuntien ja yksikköjen varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010.)

Päiväkoti Merituulessa Herttoniemenrannassa 5-vuotiaiden lasten ryhmässä toimivat lastentarhaopettajat olivat huomioineet lasten keskuudessa toistuvia kiusaamistilanteita ja ryhmähenki nähtiin huonona. Ryhmähenkeä omalta osaltaan selitti se, että 5-vuotiaiden lasten ”viskari” kerho muodostui päiväkodin eri ryhmistä kootuista lapsista. Keskusteluissa lasten vanhempien sekä alueen kiertävän erityislastentarhaopettajan kanssa päätettiin, että lapsille järjestettävää pedagogista toimintaa tulee kehittää ehkäisemään kiusaamistilanteita.

Kiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen on suuri haaste lasten kasvatuksessa. Kiusaamisella on vakavia vaikutuksia niin lapsein kuin, heidän vanhempiinsa kuin kasvatushenkilökuntaan ja päiväkotiin. Kiusaamista ei ole helppo havaita ja puuttuminen siihen on vaikeaa. Kiusaamisen muodot ovat usein niin äänettömiä, että aikuisen voi olla vaikea tunnistaa niitä. Aikuinen ei myöskään aina ole paikalla silloin, kun kiusaamista esiintyy. Kiusaamiseen puuttumisen lisäksi tärkeää on sen ennaltaehkäisy ja pitkäjänteinen kasvatustyö. Avainasemassa on päiväkodin toimintakulttuuri, esimerkiksi se, millaisia yhteisiä sopimuksia on tehty ja miten niitä noudatetaan. Lasten kanssa ”oikean ja ”väärän” pohdintaa pitää tehdä päivittäin. Kiusaamiseen puuttumista helpottaa kasvattajien välinen aito vuorovaikutus ja yhteiset keskustelut lapsista. (Cantell 2010, 107-109, 111-112.)

Jokaisella lapsella on oma kynnyksensä siihen, mikä on kiusaamista. Onko kyseessä itseen kohdistuva vai oma käytös, jonka joku toinen on kokenut kiusaamisena. Lisäksi mielentila ja muut tilannetekijät vaikuttavat kiusaamistilanteen kokemiseen. Usein lapset selvittävät kiusaamistilanteet itsekseen, mutta aikuisen on aina syytä ottaa vakavasti, kun lapsi tulee kertomaan kiusaamisesta. Lapsen kiusaamiskokemusta ei koskaan voi mitätöidä. Välillä on vaikea erottaa fyysistä ja psyykkistä kiusaamista toisistaan ja usein ne kulkevat käsi kädessä. Lapsen kokemaan kiusaamisen ymmärtämiseen, olisi aikuisen hyvä keskittyä puhumaan lapsen kanssa

kiusaamisen tunteesta. Kiusaamisen lähtökohtana voi pitää ajatusta, että ”tunne riittää”. (Peltonen & Kullbergg-Piilola 2005, 148-150,158.)

Idea päiväkodin pedagogiseen toiminnan kehittämiseen lähti liikkeelle lapsiryhmän sen hetkisestä tarpeesta. Peltosen ym. (2005) tekemä ”Tunnetaito-ohjelma” on syntynyt tarpeesta tehdä menetelmä joka ehkäisee konflikteja, tukee vanhempien kasvatustehtävää ja turvaa lapsen tunnetaitojen kehittymisen. Ohjelmaa on kokeiltu 1-2-luokilla ja esikoulussa. Itse olen vetänyt tunnetaito-ohjelmaa syksyllä 2006 esikouluikäisille lapsille. Mietin jo silloin miten toimintaa pystyy kehittämään, tuomaan omaa osaamista mukaan, huomioida lasten kehitystaso ja ottaa vanhemmat mukaan kehittämään ohjelmaa. Kokeilin tunnetaito-ohjelmaa omassa ryhmässäni keväällä 2009 muutaman kerran ja lapset lähtivät tuokioihin hyvin mukaan ja osallistuivat innokkaasti toimintaan. Lasten vanhempien sekä päiväkodin kasvatushenkilökunnan yhteisten keskustelujen jälkeen päätimme lähteä kehittämään Peltosen ym. tekemää ”Tunnetaito-ohjelmaa” päiväkotitapahtumaksi Merituulen näköiseksi pedagogiseksi menetelmäksi.

2.2 Tunnetaitohankkeen tavoitteet

Tunnetaitohanke pohjautuu Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman (2007) laatutavoitteisiin. Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden ja kasvatuskumppanuuden rinnalla varhaiskasvatuksen henkilöstön ammatillista osaamista pyritään laajentamaan ja syventämään muuttuvien tarpeiden mukaisesti. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007, 19) Hankkeen tarkoituksena on laatutavoitteisiin perustuen **kehittää päiväkotitapahtumaksi Merituulen kasvatushenkilökunnan pedagogista osaamista ehkäisemään ja puuttumaan kiusaamistilanteisiin.**

Tunnetaitohankkeen aikana opetellaan tunnistamaan, käsittelemään, hyväksymään ja ilmaisemaan erilaisia tunteita lasten kanssa. Näin lapsen itsetunto ja empatiakyky kehittyvät ehkäisemään kiusaamistilanteita. Tunnetaitohankkeessa lapsi on tärkein. Lapsen ajatusten kuuntelemiseen

varataan aikaa ja kasvattaja on aidosti läsnä näissä tilanteissa. Tunnetuokiot etenevät lapsen ehdoilla. Vanhemmat pääsevät osalliseksi tunnetaitohanketta yhteisten kotitehtävien ja kirjeiden avulla. Lisäksi vanhemmille varataan aikaa keskustella ja arvioida hankkeeseen osallistuneiden kasvattajien kanssa tunnetaitohanketta. Päiväkot Merituuli saa käyttöönsä hankkeen tuotoksena tunnetaitokansion, jonka avulla tunnetaitojen opettaminen voi jatkua osana päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Kehittämishankkeen tavoitteena on:

- 1) **Lapsen empatiakyvyn, itseluottamuksen ja myönteisen ryhmähengen kehittäminen kiusaamistilanteiden vähentämiseksi.**
- 2) **Ottaa vanhemmat mukaan tunnetaitojen käsittelyyn.**
- 3) **Tuottaa päiväkodin käyttöön tunnetaitokansio.**

2.3 Tunnetaitohankkeen toimijat

Toimin itse tunnetaitohankkeessa projektipäällikkönä. Projektiryhmään lisäkseni kuuluivat lastentarhaopettaja Pia Puuras, lastentarhaopettaja Elina Purhonen, sekä päiväkot Merituulen 5-vuotiaat lapset ja heidän vanhempansa. Projektiin osallistui yhteensä 15 lasta; Telkät, Tiirat, Merimetsot, Merilokit ja Meriharakat ryhmistä.

Turun ammattikorkeakoulusta hankkeeseen osallistui tutor-opettaja Eeva Timonen-Kallio, joka ohjasi hankkeen etenemistä ja opinnäytetyön kirjallista osuutta. Lastentarhaopettaja Pia Puuras toimi hankkeen vetäjän Teija Aallon mentorina ja on ollut vahvasti osallisena tunnetaitohankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa. Päiväkot Merituulen henkilökunta mahdollisti projektiryhmään kuuluvien työntekijöiden osallistumisen lasten tunnetaitotuokioihin ottamalla vastuun ryhmistä, joista hankkeen toimijat olivat poissa tunnetaitotuokioiden aikana.

2.4 Päiväkoti Merituuli Herttoniemenrannassa

Herttoniemenranta on 9000 asukkaan uusi kaupunkimainen asuntoalue meren rannalla noin 7 km kaupungin keskustasta itään. Ensimmäiset asukkaat muuttivat alueelle vuonna 1994. Alue on lähivuosina valmistumassa asuntorakentamisen osalta. Lopullinen asukasmäärä on noin 9500 - 10 000 asukasta. Asuinrakennukset ovat pääosin kerrostaloja. Asuntokannasta noin 55 % on omistusasuntoja, asumisoikeusasuntoja ja vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja, loput pitkäaikaisia vuokra-asuntoja. (Helsingin kaupunki 2009.)

Herttoniemenrannan suunnittelun tavoitteena on ollut luoda alueesta viihtyisä kantakaupunkimainen asuntoalue, joka tarjoaa virikkeellisen asuinympäristön, hyvän palvelutason ja turvallisen asuinympäristön eri ikäryhmille. Tavoitteena on ollut, että ympäristössä olevat meri ja puistoalueet, saadaan hyödynnetyksi mahdollisimman hyvin. (Helsingin kaupunki 2009.) Seuraavassa taulukossa 1 on lyhyesti esitettynä Herttoniemenrannan asuntokunnat, koulutustaso ja keskitulot

Asuntokunnat 2010	
Aviopari ja lapsia	568
Avopari ja lapsia	221
Äiti ja lapsia	465
Isä ja lapsia	49
Koulutustaso 2009	
Keskiaste	2295
Alin korkea –ja alempi korkeakouluaste	1495
Ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus	931
Ei perusasteen jälk. tutkintoa tai tuntematon	2028
Keskitulot 2008	
Herttoniemenranta	30711 €/v.
Koko Helsinki	29252 €/v.

Taulukko 1. Herttoniemenrannan asuntokunnat, koulutustaso ja keskitulot. (Tilastokeskus 2010).

Taulukon 1 poiminnot on tehty Helsingin seudun aluesarjat –tilastokannasta, jotka pohjautuvat Tilastokeskuksen tietoihin. Asuntokunnissa huomioitavaa on, että Herttoniemenrannan alueella on suuri joukko yksinhuoltaja-äitejä, joilla on lapsi/lapsia. Koulutustasoltaan suurin osa on keskiasteen käynnyttä ja huomioitavan suurella osalla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa ollenkaan. Herttoniemen rannan asukkaiden tulot ovat lähes samat kuin vertailtaessa koko Helsingin asukkaiden keskituloja.

Merituuli on Herttoniemenrannassa sijaitseva, Helsingin kaupungin omistama lasten päiväkoti. Merituuli aloitti toimintansa vuonna 2001. Päiväkodin kokopäiväryhmissä on tällä hetkellä 99 lasta , hoito- ja kasvatushenkilökuntaa on 16, 2 erityisavustajaa ja 2 muuta henkilökuntaa (2010). Merituuli on arkkitehti Ulla Saarisen lasten päiväkodiksi suunnittelema rakennus. Valoisuus, korkeat tilat, puun käyttö ja rohkeat värit ovat rakennukselle ominaisia. Tilat on suunniteltu eri-ikäisten perushoitoa, leikkiä ja oppimista varten. (Päiväkoti Merituulen varhaiskasvatussuunnitelma 2006.)

Päiväkodissa toimii viisi kokopäiväryhmää; Telkät, Tiirat, Merimetsot, Uikut ja Meriharakat 0-6-vuotiaille lapsille. Yksi päiväkodin ryhmistä on integroitu erityisryhmä. Päiväkodissa toimii lisäksi osapäiväryhmä yli 3-vuotiaille lapsille sekä pienten lasten kerho yli 3-vuotiaille keskiviikosta perjantaihin. Ryhmät muodostetaan alueen kulloisenkin päivähoitotarpeen mukaan ja lapset jaetaan ryhmiin pedagogisesti ja toiminnallisesti mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Lasten kaverisuhteet, lapselle tuttu aikuinen, lapsen ikä- ja kehitystaso ja vanhempien toiveet otetaan huomioon. Ryhmäkokomääräytyy lasten ja aikuisten välisen suhdeluvun mukaan. (Päiväkoti Merituulen varhaiskasvatussuunnitelma 2006.)

3 PÄIVÄHOITOTYÖN OSAAMISHAASTEET

3.1 Päivähoito

Päivähoidon palvelujen kokonaisuus muodostuu kunnallisesta ja kunnan ostamasta päivähoidosta, yksityisen hoidon tuesta sekä lasten kotihoidon tuesta, josta käytetään myös nimitystä pienten lasten hoitojärjestelmä. Päivähoidon palvelut kohdistuvat päivähoitoikäisille, 10 kk- 6-vuotiaille lapsille. (Kilponen 2009, 1.)

Päivähoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitona. Lasten päivähoidossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen hoitopaikka. Varhaiskasvatuspalvelut toimivat lasta kuntouttavana ja huolta pitävänä tahona. Varhaiskasvatuspalvelut toimivat yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa; tukemalla vanhempia heidän kasvatustehtävässään. (Sosiaaliportti 2009.)

Päiväkotityössä keskeistä on kasvatusta, joka on aina sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin. Päiväkotityö toteutuu henkilöstön, lasten ja vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta. Päiväkodin työntekijöiden on kyettävä ymmärtämään erilaisia perheen arvoja. Lapsen ja perheen arjen kokonaisuuden tuntemus on välttämätöntä, jotta päiväkotityö kykenee toimimaan luontevana osana tätä kokonaisuutta. Varhaiskasvatus koostuu moniaineksisesta ydinosasta. Kasvatus toteutuu tässä ja nyt; jokainen päiväkodin työntekijä on kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Pienet lapset tarvitsevat laadukkaan oppimisen ympäristön ja aikuisen ohjaavaa opetusta. Laadukas oppimisympäristö sallii ja mahdollistaa lasten uteliaan, aktiivisen, etsivän ja tutkivan toiminnan. Päiväkotityön ajankohtaisista osaamishaasteista on kehittää työtä siten, että se vastaa aiempaa paremmin konkreettisen tilanteen vaatimuksiin. Keskeistä on jatkuvaan kehittämiseen liittyvä osaaminen sekä oman työn arviointi ja tutkiminen, reflektiivinen työote. (Karila & Nummenmaa 2001,27-35.) Edellä kuvattu voidaan koota seuraavasti yhteen (kuvio 1):

Keskeiset osaamisalueet	Ydinosaaminen
Toimintaympäristön ja perustehtävien osaaminen	- kontekstiosaaminen
Varhaiskasvatus osaaminen	- kasvatustiosaaminen - Hoito-osaaminen - Pedagogiikka osaaminen
Yhteistyön ja vuorovaikutus osaaminen	- Vuorovaikutustiosaaminen - Yhteistyöosaaminen
Kehittämisosaaminen	- Reflektio-osaaminen - Tiedonhallinta-osaaminen

Kuvio 1. Päivähoitotyön keskeiset osaamisalueet ja ydinosaaminen. (Karila & Nummenmaa 2001, 33.)

Työelämän ja yhteiskunnan muutokset 90-luvun laman kautta 2000-luvun nousuun ja uuteen lamaan näkyvät lapsiperheiden elämässä ja päivähoiton resursseissa. 1990-luvun laman jälkeen lapset ovat päivähoidossa saaneet tottua suurempiin ryhmäkokoihin ja käyttöasteeltaan äärimmilleen venytettyyn arkeen, jota leimaa usein aikuisten vähyys ja vaihtuminen. Päivähoitotyössä on mahdollisuus seurata sitä, miten yhteiskunnan muutokset heijastuvat lapsuuteen. Paljon hyvää on tapahtunut, esimerkiksi isät ovat tulleet entistä aktiivisemmin lastensa elämään. Vaikka yhä suurempi osa vanhemmista on kiinnostuneita lastensa hyvinvoinnista, ovat erot perheiden välillä syventyneet. Merkittävä osa lapsista voi hyvin ja heidän vanhemmillaan on riittävästi voimavaroja hoitaa kasvatustensa. Kuitenkin samaan aikaan osa lapsista kasvaa perheissä, joiden elämää ja sitä kautta vanhempien kasvatustehtävää rasittavat monet raskaat taloudelliset, psyykkiset ja elämänhallintaan liittyvät vaikeudet. (Mikkola & Nivalainen 2009: 9.)

Päiväkodin arki koostuu monesta arvokkaasta lapsen ja aikuisen välisestä kohtaamisesta. Päivähoidon työntekijät ovat oikeutettuja toimimaan, työskentelemään ja vaihtamaan ajatuksia lasten kanssa. Sanontakin kuuluu, että ”totuus tulee lasten suusta”. Kuinka monessa työpaikassa saa välittömästi palautteen tehdystä työstä? Päivähoidon suuret ryhmäkoot ja aikuisten vähyys vievät kuitenkin pohjaa lasten ja aikuisten väliseltä rikkaalta arjelta. Lasten ja perheiden yksilöllinen huomioiminen on usein mahdotonta. Useita tutkimuksia on tehty siitä, että hiljaiset ja syrjäänvetäytyvät lapset jäävät usein täysin huomiotta, sama pätee vanhempiin. Myös tukea tarvitsevien lasten huomioiminen arjessa on haasteellista.

3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman ohjauksen välineenä käytetään päivähoidossa valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2003), joka sisältää varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista ja edistää päivähoidon laadun kehittämistä. Lisäksi tavoitteena on lisätä päiväkotihenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallisuutta ja moniammatillista yhteistyötä. Kuntien tehtävänä on konkretisoida ja arvioida varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kuntansa omat varhaiskasvatuksen sisällöt ja toimintatavat. (Stakes 2005, 7-8.)

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet antavat tilaa jokaisen kunnan suunnitella ja toteuttaa omannäköistä varhaiskasvatusta. Tällöin tasoerot kuntien välillä voivat olla hyvinkin merkittäviä. Toisaalta on myös hyvä, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteet jättävät kunnille vastuun ja vapauden sisällöistä ja toimintatavoista. Vanhemmille tarjoutuu mahdollisuuksia valita lapsensa päivähoitopaikka sen mukaan mitä painotusta vanhemmat toivovat lapselleen esimerkiksi liikuntapäiväkodit, taidepäiväkodit, musiikkipäiväkodit jne.

Helsingin kaupungin päivähoitopalvelujen järjestäminen toteutetaan strategioiden ja tavoitteiden mukaisesti. Päivähoidon strategisena päämääränä on turvata lapsen hyvän kasvun edellytykset. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Tähän tehtävään tarvitaan käytännön toiminnassa kolmea prosessia; hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus, kasvatuskumppanuus sekä arviointi ja ammatillisen osaamisen kehittäminen. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007, 6.)

Lasten toiminnalliseen ideaan kuuluu, että lasten omat ehdotukset ja käsitykset otetaan huomioon toiminnan ja sen suunnittelun edetessä. Kasvattajien tekemien havainnointien ja dokumentoinnin avulla saadaan tärkeää tietoa lasten toiminnasta ja oman toiminnan vaikutuksesta. Kasvattajat muuttavat omaan toimintaansa niin, että se parhaiten edistää lasten tavoitteellista toimintaa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007,12.)

Päiväkodissa lapset toimivat erilaisissa ryhmissä ja yhteisöissä. Päiväkotito tuo lapselle mukanaan toiset lapset ja aikuiset, jotka vaihtuvat usein. Tämän vuoksi jo pienen lapsen tulisi olla joustava ihmissuhteissaan, sopeutua moneen eri ihmiseen ja tilanteeseen. (Arajärvi 1999, 9-10.) Lapset oppivat koko ajan myös muita kuin kasvattajien suunnittelempia asioita. Pysyäkseen selvillä tämän myötäoppimisen vaikutuksista, kasvattajien tulee havainnoida ja dokumentoida lasten toimintaa ja sen tuloksia ja vaikutuksia. Dokumentointi auttaa toiminnan ja sen sisällön näkyväksi tekemisessä. Tärkeää dokumentoinnissa on kuvata lasten toiminnan prosesseja, keskinäisiä neuvotteluja, keskusteluja ja niistä johtuvia muutoksia. Aineistoa tarkastelemalla ja siitä nousevia merkityksiä arvioimalla kasvattajat pystyvät kehittämään omaa toimintaansa vastaamaan lasten tarpeita. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007:13.)

Päivähoidossa kasvatushenkilökunnan työhön kuuluu oppimiseen liittyvän toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen sekä arviointi pohjautuen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin. Suunnittelun opetuksen lisäksi lasten kanssa syntyy paljon spontaaneja oppimistilanteita. Aikuisen herkkyydellä pystytään toteuttamaan oppimistilanteita, joista tilanne on lähtenyt lasten kysymysten pohjalta. Tämä on omiaan lisäämään lasten opiskelumotivaatiota.

Aikuiset eivät aina näe asioita samalla tavalla, kuin lapset. Usein aikuisen hyvin suunnittelema oppimistapahtuma ei välttämättä lapsista tunnu mielekkäältä. On siis tärkeää, että lapset pääsevät toteuttamaan myös omia, heitä mietityttäviä asioita.

3.3 Kasvatuskumppanuus

Suomessa ei ole pitkää perinnettä siitä, miten kasvatusvastuu jaetaan vanhempien ja päivähoidon kesken (Alasuutari 2003:68). Varhaiskasvatuksen vaatimus ja velvoite kasvatuskumppanuudesta on otettu vastaan ristiriitaisin tuntein. Ajatus perheen osallisuudesta ja entistä tietoisemmasta ja tavoitteellisemmasta tukemisesta on herättänyt hämmennystä siitä, onko työn kohteena lapsi, perhe, vai molemmat? Perhetyön on nähty heikentävän pedagogiikkaa ja tuovan varhaiskasvatukselle liikaa vastuuta koko perheen tukemisesta. Vanhempien ainutlaatuista ja ensisijaista asiantuntijuutta oman lapsen asioissa on vaikea ohittaa. (Mikkola & Nivalainen 2009:11.)

Kasvatuskumppanuus merkitsee varhaiskasvattajien ja vanhempien roolien ja suhteen monipuolistamista ja syventämistä päivähoidon ja perheiden yhteistyössä. Varhaiskasvattajat uudistavat ammatillista toimintatapaansa perheisiin nähden. Perheille tarjoutuu mahdollisuus syventää ja laajentaa omaa rooliaan lapsensa varhaiskasvatuksessa. Työntekijä sitoutuu toimimaan kuulemisen, kunnioituksen, tasavertaisuuden ja dialogisuuden mukaisesti päivähoidossa olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa. Kasvatuskumppanuudessa tuodaan koti ja päivähoito lähelle toisiaan. Varhaiskasvatuksen työntekijät osallistuvat vanhempien lisäksi lapsen päivittäiseen kasvatukseen ja hoitoon. Perheiden subjektiivinen oikeus on vahvistanut lasten oikeutta osallistua varhaiskasvatukseen ja laajentanut vanhempien mahdollisuutta saada tukea kasvatustehtävälleen. Perheellä on oikeus käyttää päivähoitopalveluja perheen arvioiman tarpeen mukaan. Vanhempien mahdollisuus jakaa kasvatusvastuutaan päivähoidon kanssa luo tilan ja tarpeen henkilöstön ja vanhempien kasvatuskumppanuudelle. (Kaskela & Kekkonen 2006, 18,20.)

Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät lapselle kahden tärkeän tahon, vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvattajien tiedot ja kokemukset (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, joka on lapselle ensiarvoinen. Lapsen ja vanhemman suhteen kannattelu on tärkeää kaikkien päivähoidossa olevien lasten ja perheiden kohdalla. Ensiarvoisen tärkeää se on, kun lapsi aloittaa ensimmäistä kertaa päivähoidossa sekä alle kolmevuotiaiden lasten kohdalla joiden puheen kehitys on vasta alussa. Kasvatuskumppanuudessa lapsen kaksi kasvupaikkaa muodostavat fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kokonaisuuden. Vanhempien ja kasvattajien säännöllinen keskustelu helpottaa lapsen päivittäistä liikkumista ja siirtymistä kodista päivähoidon ja päivähoidosta kotiin. Kotona ja päivähoidossa olevien aikuisten kyky eläytyä lapsen maailmaan, kyky dialogiin ja vastavuoroiseen suhteeseen lapsen kanssa ovat olennainen osa tässä kokonaisuudessa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 23, 24.)

Vanhempia osallistavassa yhteistyössä kasvattajat kannustavat vanhempia yhteistyöhön luomalla siihen edellytykset. Kasvattajalta vaaditaan perheen tilanteen ymmärtämistä, hienotunteisuutta ja kykyä nähdä, millainen yhteistyömuoto kullekin perheelle sopii. Kaikki vanhemmat eivät halua tai pysty aktiiviseen yhteistyöhön kasvattajan kanssa. Osalle vanhemmista riittää päivittäinen kasvattajan antama palaute lapsen hoitopäivästä. Jos kasvattajassa herättää huolta lapsen käyttäytyminen tai toiminta on kasvattajan tehtävänä keskustella asiasta vanhempien kanssa. Yhteistyön edellytyksenä ovat molempien osapuolten tieto toistensa rooleista ja keskinäinen luottamus. Vanhemmat voivat menettää Luottamus kasvattajaan kärsii, jos kasvattaja tekee lasta koskevia päätöksiä keskustelematta ensin vanhempien kanssa. (Koivunen 2009: 152.)

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma on myös vaikuttanut siihen, että päivähoidossa on otettu käyttöön käsite kasvatuskumppanuus. Monet vanhemmat pitävät kumppanuusajattelua hyvänä, mutta kaikki vanhemmat eivät halua olla päivähoidon kumppaneita. Vanhemmat voivat haluta olla kumppaneita lapsen kasvatukseen liittyvissä mutta eivät perheen sisäisissä asioissa. Tämän takia vanhemmilla on oikeus määritellä yhteistyön ja kumppanuuden rajat ja taso. Kasvattajat voivat joskus ihmetellä vanhempien vähäistä osallistumista yhteistyöhön. Yhteistyön vähyys voidaan tulkita jopa vanhempien välinpitämättömyydeksi lastaan kohtaan. Perheen arki kuitenkin määrittelee pitkälti vanhempien aktiivisuutta yhteistyössä. Kasvattajan onkin hyvä tuntea vanhempien perheen elämää ja sitä kautta lisätä ymmärrystään yhteistyön toimivuuden mahdollisuuksista. (Koivunen 2009: 152-154.)

Kasvatuskumppanuudesta puhutaan nykyään paljon päivähoitoon liittyvissä asioissa. Jotta emme jäisi pelkän puheen asteelle täytyy astua askel lähemmäs kohti yhteistä ymmärrystä lapsesta. Vanhempien mukaan ottaminen päiväkodin toimintaan antaa mahdollisuus lisätä lasten, vanhempien ja päivähoidon henkilökunnan välistä aitoa kumppanuutta. ”Yhdessä jaettu ilo on paras ilo”. Tunnetaitohankkeessa pyritään siihen, että päiväkodin henkilökunta ja vanhemmat yhdessä kasvattavat lasta arkipäivän tunteiden hallinnassa. Yhteinen jaettu kasvatustavoitteet lisää molempien osapuolten ymmärrystä lapsesta ja hänen tunteistaan. Päiväkodin kasvattajien ja vanhempien väliset keskustelut lapsen tunnetaidoista jakavat lapsesta kertynyttä tietoa. Kasvattajat ja vanhemmat eivät näe asioita aina samalla tavalla, eikä se ole tarpeenkaan. Päiväkodin kasvattajilla on ammattitaitoa työnsä puolesta, mutta vanhemmat ovat lastensa ensisijaisia kasvattajia ja heidän valintojansa tulee arvostaa ja kunnioittaa.

3.4 Päivähoidon osaamisen kehittäminen

Kehittäjän on oltava tietoinen pyrkimyksistään ja tavoitteistaan alati muuttuvassa toimintaympäristössä. Olennaista on itseksi tuleminen; tahtova, tietävä ja tunteva subjekti on kehittäjänä tietoinen pyrkimyksistään. Motivoitunut ihminen kehittyy ja ”säteilee” luovuutta ympäristöönsäkin. Kehitykselle ystävällisessä arvostetaan toimijoiden uusia pyrkimyksiä. Siellä vaalitaan ihmisten välistä kommunikaatiota, osataan välittää toisilleen uutta tietoa ja omia kokemuksia. (Seppänen-Järvelä & Karjalainen 2006, 116.)

Päivähoidon kasvatushenkilökunnan ammatillinen asiantuntijuus ja osaaminen ovat keskeisessä asemassa lapsiperheiden palvelujen kehittämisessä. Tavoitteena tulee olla jaettu asiantuntijuus, jossa yhdistetään voimavarat lasten ja perheiden tukemiseen. Työskentelyn pitää kohdistua perheen voimavarojen suuntaisesti tukien perheitä heidän omista lähtökohdistaan käsin. Päivähoidon ammattilaisilta tämä vaatii jatkuvaa oman asiantuntijuuden ja osaamisen tarkastelua ja jatkuvan kehittämisen työtettä. (Korkalainen 2009, 240.)

Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden ja kasvatuskumppanuuden rinnalla varhaiskasvatuksen laatua varmistetaan jatkuvalla varhaiskasvatuksen henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittämisellä. Tämä merkitsee ensisijaisesti sitä, että pyritään laajentamaan ja syventämään varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamista muuttuvien tarpeiden mukaisesti. Osaamisen tasoa ja laatua selvitetään erilaisilla kohdennetuilla arvioinneilla. Lisä- ja täydennyskoulutusta järjestetään suunnitelmallisesti arviointitulosten perusteella. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007, 19.)

Päivähoidon yksi suurimmista haasteista on moniammatillisen erityisosaamisen tunnistaminen ja yhteisen osaamisen kehittäminen (Nummenmaa ym. 2007, 39). Päivähoidon perustehtävän onnistunut toteuttaminen edellyttää tietoisesti itseään tutkivaa ja kehittävää työyhteisöä sekä aktiivista oppimista omassa työssä. Työssäoppimisen kautta voidaan edistää työyhteisön osaamisen hyödyntämistä päivähoidon asiakkaiden, lasten ja heidän vanhempiensa sekä koko työyhteisön hyväksi. Työtehtävien mielekäs toteuttaminen ilmenee esimerkiksi työntekijöiden ammattitaidon erilaisina yhdistelminä, työn yhteisöllisyytenä, yhteisen vastuun lisääntymisenä sekä uudenlaisina

työmuotoina asiakkaiden kanssa. Työntekijöiden osaamisen ja ammattitaidon kehittämiseksi tarvitaan yhteistä, yhteisöllistä oppimista, jossa oppimisen perustana on paikallisen tiedon ja osaamisen tutkiminen sekä kehittäminen. (Karila & Nummenmaa 2001,91,97.)

Seppänen-Järvelä & Karjalainen tiivistävät hyvin kirjassaan Kehittämistyön risteyksiä (2006) kehittämisen merkityksen; uuden tiedon ja kokemusten jakaminen työntekijöiden kesken motivoimalla heitä kehittymään. Lähtökohtana työntekijän oman osaamisen sekä tiimin osaamisen kehittämisessä on tunnistaa ja tunnustaa olemassa oleva osaaminen. Työssä oppiminen, henkilökohtaiset ominaisuudet sekä kehittämisvalmiudet ovat työssä kehittyviä voimavaroja ja osaamista. Koulutuksen kautta ja avulla yksittäisen työntekijän ja tiimin täydennetään työn edellyttämien osaamisvaatimusten mukaan. Tärkeätä on se, että työntekijä ja tiimi tunnistavat ja tunnustavat lähtökohtaisesti, millaista osaamista suhteessa omiin työtehtäviin heillä on – miten tämä osaamisen vastaa työn edellyttämiin haasteisiin ja mitä pitäisi kehittää. (Tampereen yliopisto 2009, 8-9.) Tiimityön ja projektimuotoisen kehittämisen osaaminen on nyt ja tulevaisuudessa merkittävä työyhteisön kilpailutekijä osaamisvaatimusten kasvaessa (Virtanen 2005, 157).

Eri ikäisten lasten parissa työskentelevät tiimit muodostavat suomalaisissa päiväkodeissa toimintayksiköitä. Tiimien omat oppimisprojektit liittyvät yleisemmällä tasolla arjen toiminnan taustalla olevien käsitysten ja uskomusten tiedostamiseen ja mahdolliseen muuttamiseen ja omien toimintakäytäntöjen kehittämiseen siten, että lapsille muodostuu suotuisa kasvu- ja oppimisympäristö. Osaamisen kehittämisessä kyse on moniammatillisen tiimin osaamisen kehittämisestä. Olennaista on tunnistaa samoissa toimintatilanteissa, kuten esimerkiksi samoissa lapsiryhmissä läsnä olevien ja yhteistä työtä jakavien ammattiryhmien erityisosaamisen alueet. (Tampereen yliopisto 2009, 11.) Muutoksen toteuttamiseen tarvitaan koko työyhteisöä, yksittäisen työntekijän muutoshalukkuus ei välttämättä riitä muuttamaan totuttuja toimintarutiineja (Hujala ym. 2007, 129).

Tunnetaitohankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa käytetään hyödyksi päiväkodin kasvatushenkilökunnan aiempaa osaamista ja tietoutta lapsista. Tämän pohjalta lähdetään kehittämään päiväkodin pedagogista osaamista. Tunnetaitohanke ei pyri ainoastaan kehittämään hankkeen vetäjien osaamista vaan koko henkilökunnan. Tunnetaitohanke tuodaan koko päiväkodin kasvatushenkilökunnan tietoisuuteen päiväkodin yhteisessä kehittämisspäivässä, näin hanke ei jää kenellekään vieraaksi.

4 PERHESUHTEET MUUTTUVAT – VANHEMMUUS SÄILYY

4.1 Perhetyypit

Perhe on yhteiskunnan perusyksikkö. Lapsiperheet muodostavat yhteiskunnan keskeisen väestöryhmän. Lapselle ja perheelle kohdistuu merkittävä osa julkisen hallinnon voivaroista erilaisin palveluina ja tulonsiirtoina sekä muina tukitoimina. Valtio pyrkii takaamaan lapsiperheille hyvät yhteiskunnalliset edellytykset tasaamalla taloudellisia edellytyksiä ja esimerkiksi työ- ja perhe-elämää koskevan lainsäädännön kautta. Julkisella vallalla on keskeinen rooli kasvatuksen yhteiskunnallisen merkityksen korostajana. (Ikola-Norrbacka 2004, 24.)

Perheen käsitteellistäminen on kuitenkin nähty vaikeaksi, milteipä mahdottomaksi tehtäväksi. Yksiselitteistä ja kaikkien tahojen hyväksymää perheen määritelmää ei ole löytynyt. Eri yhteyksissä perheellä tarkoitetaan hyvinkin erilaisia asioita. Tämä tulee esille lukuisissa tutkimuksissa, joissa on selvitetty, keitä ihmiset katsovat kuuluvan perheeseen. (Rantala 2002: 13.) Yhteiskunnan yleinen modernisoituminen, perheiden monimuotoistuminen ja uudenlainen tapa suhtautua ihmiseen vaikuttavat perhettä ja vanhemmuutta koskevaan tutkimukseen ja keskusteluun. Jokainen ihminen luo omat käsityksensä vanhemmuudesta ja kasvatuksesta sekä näin myös perheestä. Perhe on tulkinnallinen, ymmärtämisen kautta muodostunut käsite. Ydinperheideologian myötä perhe on ymmärretty vanhempien ja lasten kasvatusyhteisöksi ja yksityiseksi alueeksi. (Keskinen & Virjonen 2004, 74.)

Perheet muodostetaan vuoden vaihteessa Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän mukaan samassa asunnossa asuvista henkilöistä. Tilastossa on perheet ja lapsiperheet ja heidän väestötietonsa. Perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Avoparit päätellään yhdessä asumisen perusteella. Lapsiperheiksi luokitellaan perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Suomessa oli vuoden

2009 lopussa 1 450 000 perhettä. Määrä on kasvanut 6 100 perheellä edellisestä vuodesta. Perheisiin kuului 76 prosenttia väestöstä eli 4 060 000 henkilöä. Yksin asuvia oli 1 026 000. Kaksi kolmasosaa perheistä oli avioparien perheitä. Avoparien perheitä oli 21 prosenttia ja yhden vanhemman perheitä 12 prosenttia. Saman sukupuolen rekisteröityjen parien perheitä oli 1 396. (Tilastokeskus 2010.)

Vuo -si	Yhteen -sä	Aviopa -ri, ei lapsia	Aviop -ari ja lapsia	Avopa -ri ja lapsia	Avopari , ei lapsia	Äiti ja lapsi -a	Isä ja lapsi -a	Rekisteröi -ty miespari	Rekisteröi -ty naispari
Prosentteina									
1950	100.0	19.0	63.8	..	..	14.8	2.4	..	..
1960	100.0	20.1	65.5	..	..	12.5	1.9	..	..
1970	100.0	22.6	62.6	0.6	1.7	11.0	1.6	..	..
1980	100.0	23.7	55.6	2.8	5.2	11.0	1.7	..	..
1990	100.0	26.7	46.9	4.8	9.0	10.8	1.8	..	..
2000	100.0	31.1	36.7	7.3	11.4	11.4	2.1	..	..
2009	100.0	35.2	30.9	8.1	13.4	10.3	2.1	0.0	0.1

Taulukko 2. Perheväestö ja perheen keskikoko 1950-2009. Tilastokeskus.

Nyky aika merkitsee suomalaisille perheille vähemmän lapsia ja perhe-elämän moninaistumista . Perhetyypeittäin tarkasteltaessa voidaan havaita taulukosta 2, että lapsettomien avioparien määrä on hitaasti mutta varmasti lisääntynyt. Avioparien, joilla on lapsia määrä on lähes samaa tahtia vähentynyt. Avoparien jolla ei ole lapsia määrä lisääntyy hitaasti, ja yksinhuoltajaperheiden määrä on pysynyt reilussa kymmenessä prosentissa perheistä aina 1950-luvulta tähän päivään asti. Uusperheitä on kaikista lapsiperheistä yhdeksän prosenttia. (Tilastokeskus 2010.) Uutena ryhmänä perhetilastoihin ovat tulleet samaa sukupuolta olevat parisuhteensa rekisteröineet henkilöt (Vilén ym. 2006, 61).

Nykypäivänä päivähoidossa lapset ovat tottuneet, että jokaisen perhe koostuu erilaisista perheenjäsenistä. Perhe ei ole niin kuin ennen ainoastaan äidin ja isän sekä lapsen/lapsien muodostama yhteisö vaan perheeseen voi kuulua hyvinkin erilaisia ihmisiä. Yhteisellä keskustelulla perheestä ja siihen kuuluvista jäsenistä pois suljetaan usein kiusaamistilanteita, joita erilaiset perheratkaisut saattavat aiheuttaa. Jokaisen perheen arvostaminen lähtee kasvattajasta itsestään ja tämän mallin lapset voivat oppia päiväkodissa.

4.2 Perheiden tuen tarpeet

Vanhemmuus on tällä hetkellä asia, joka puhututtaa. Sanotaan, että vanhemmuus on hukassa ja että vanhemmat ovat neuvottomia kasvattaessaan lapsia. Yhteiskunnallinen tilanne on kaventanut vanhempien ja lasten yhteistä aikaa. Vaikka kynnys pyytää apua perheen ongelmiin on madaltumaan päin, ei tuen tarpeen myöntäminen ja tuen vastaanottaminen ole helppoa. Tämä johtuu siitä, että vanhemmuus nähdään kulttuurissamme yksityisenä asiana. (Järvinen ym. 2009: 15.) Vanhemmuuden on todettu muuttuneen, ja muutos on johtanut vanhempien ja lasten roolien hämärtymiseen. Päiväkotit ja jopa media nähdään merkityksellisinä tahoina lasten kasvatuksessa. Tutkimuksissa on todettu, että lasten elämässä ihmissuhteet näyttävän vaihtuvan yhä enemmän ja turvallisia aikuiskontakteja on aiempaa niukemmin tarjolla. Vanhemmat ovat myös menettäneet auktoriteettiaseman lapsiinsa. (Keskinen & Virjonen 2004, 75-76.)

Yleisesti arvioidaan, että 70 % lapsista ja heidän perheistään voi hyvin. Erityisen tuen tarpeessa olevien perheiden määräksi on arvioitu 10-30 %. Noin 10 % neuvolaikäisistä lapsista kasvaa perheissä, joissa on lasten psykososiaalista kasvua ja kehitystä haittaavia tai vaarantavia tekijöitä. Vanhemmuuteen liittyviä ongelmia ovat vanhempien uupumus, epävarmuus tai tietämättömyys vanhempina, perheen arjen hallinta ja äidin masennus. Vanhemmilla voi olla kielteisiä tunteita lasta kohtaan tai muita kiintymyssuhteen pulmia, tai vanhemmuudesta on kadonnut ilo. Lasten kasvatukseen ja hoitoon liittyvät pulmat voivat liittyä lapsen käyttäytymiseen, luonteeseen, nukkumishäiriöihin, hoidon ongelmiin ja rajojen asettamiseen. Parisuhdetta koettelevat yhteisen ajan puute, keskinäiset ristiriidat, puutteellinen kyky

keskustella asioista, avio- tai avoeroprosessi sekä aikaisempiin avio- tai avosuhteisiin liittyvät ongelmat. Elämäntilanteeseen liittyviä pulmia ovat puutteelliset sosiaaliset verkostot, taloudelliset huolet, elämäntilanteen muutokset, asumiseen ja ympäristöön liittyvät tekijät sekä vaikeus saada tilapäistä lasten- tai kodinhoitoapua. (Koivunen 2009, 177.)

Lapsiperheiden asema yhteiskunnassa on heikentynyt suhteessa muihin ryhmiin. Perheiden keskuudessa on tapahtunut erilaistumista. Suurella osalla perheistä asiat ovat hyvin, mutta ongelmat pyrkivät kasaantumaan samoille perheille, eivätkä niiden voimavarat riitä ilman tukea ratkaisemaan ongelmia. Kuntien taloudellinen tilanne on heikentänyt perheiden peruspalveluja lastenneuvolasta nuorisotyöhön, kun taas kysyntä on kasvanut. (Vilén ym. 2006, 62-63.) Huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten määrät ovat olleet kasvussa ja huolestuttavan suuria Suomessa. Maahanmuuttajaperheiden määrä on kiihtyvässä kasvussa. Myös sateenkaariperheiden määrät ovat näkyvästi kasvaneet. Nämä luovat uusia haasteita lapsiperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille. (Silvén 2010,15.)

Vanhemmuutta tarkasteltaessa tulevat lapsen elämän riskitekijöinä esille lähinnä vanhempien kasvatustaitojen puute sekä kyvyttömyys selviytyä elämän muutoksista ja kriiseistä. Vanhemmilta saattaa puuttua tietoa siitä, mitä lapsi tarvitsee kasvaakseen ja kehittyäkseen. Vanhemmuutta voi myös vaikeuttaa yhteiskunnan jatkuvan muutoksen aiheuttama näköalattomuus. Lisäksi vallalla olevat yksilöllisyyttä korostavat arvot ja pyrkimys itsensä toteuttamiseen voivat olla ristiriidassa pienen lapsen tarvitsevuuden kanssa. Monet vailla sosiaalisia tukiverkkoja elävät perheet tarvitsevat lasten kasvatuksesta ja arjen rutiineista selviytymiseen ammattilaisten apua. Vanhempiin liittyviä tuen tarpeita aiheuttavat myös vanhempien keskinäiset erimielisyydet, kuten ristiriidat kotona tai avioeroon liittyvät vaikeudet, jotka voivat vaikuttaa kielteisesti lapsen kehitykseen. Vanhempien päihderiippuvuus on myös vakava lapsen kasvuympäristöön liittyvä sosiaalinen terveydellinen riskitekijä. Vanhempien mielenterveysongelmat, kuten depressio ja psykoosi ovat myös keskeisiä lapsen kasvuympäristön riskitekijöitä. Erilaisten selvitysten mukaan 10 %:ssa

alle kouluikäisten lasten perheissä on mielenterveys- tai päihdeongelmia sekä perheväkivaltaa, jotka hankaloittavat lapsen psykososiaalista kasvua. Näissä perheissä tarvitaan tukea vanhempien ja lasten arkisen elämän hallinnassa. (Rantala 2002, 29-31.)

Lama leikkasi lapsiperheiden etuuksia. Vanhempien verovähennysoikeudet poistettiin 1990-luvun alussa. Lapsilisää korotettiin korvaukseksi, mutta lisät eivät ole sen jälkeen nousseet. Lapsiköyhyys on lähes kolminkertaistunut 1990-luvun lamasta. Kelan erikoistutkijan Mikko Niemelän mukaan sadattuhannet suomalaislapset elävät köyhyydessä. Köyhyys koettelee erityisesti yksinhuoltajaperheitä. "Kehitys alkoi vuodesta 1995 lähtien. Sekä köyhyys että tuloerot nousivat voimakkaasti Lipposen molempien hallitusten aikana. Nyt ne ovat hivenen tasaantuneet, mutta lapsiköyhyys ja tuloerot ovat meillä 1970-luvun tasolla. Jokaisella lapsella pitäisi olla suhteellisen tasavertaiset mahdollisuudet. Lapsiköyhyys on heikentämässä tätä. Ei kukaan meistä voi valita vanhempiaan". (Helsingin Sanomat 2010.)

Lapsiköyhyys on monessa eri mediassa nostettu keskustelun alle. Päivähoidossa lapsiperheiden tuloerot näkyvät esimerkiksi lasten vaatetuksessa ja heidän harrastuksissaan. Vanhemmat ja yksinhuoltajat kantavat taloudellista huolta omasta ja lastensa puolesta. Raha-ongelmien lisäksi on tapana näille perheille kasaantua vielä enemmän ongelmia. Tämä asettaa myös uudenlaisia vaatimuksia päivähoidolle. Perheiden tukeminen, lasten itsetunnon kehittäminen ja kiusaamistilanteiden ehkäisy nousee entistä suurempaan arvoon.

4.3 Riittävän hyvä vanhemmuus

Vanhemmuus syntyy oman lapsen kautta ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Hyvään vanhemmuuteen voi myös kasvaa. Jokainen lapsi sekä lapsen ikä- ja elämänvaihe kasvattaa vanhemmuutta ja koko perhettä. Lapsen elämän perusta on perhe ja vanhemmat tai vanhempi. Vanhemmuus on äitiyttä ja isyyttä. Vanhemmuuteen sitoudutaan ja se on läpi elämän kestävä tehtävä. Vanhempien keskinäinen suhde ja vuorovaikutus sekä perheen kulttuuri toimivat lapselle malleina hahmottaa maailmaa. Kotikasvatuksessa on kyse arkisista aisoista, esimerkiksi siitä, että oppii toimimaan perheessä yhteisvastuullisesti. (Järvinen ym. 2009, 15.) Vanhemmilta vaaditaan paljon, mutta heidän ei tarvitse eikä pidäkään olla täydellisiä. Kyllin hyvään hoivaan

mahtuu pieniä puutteita, jotka ovat omiaan panemaan lapsen kehityksen liikkeelle. (Sinkkonen 2009, 23-24.)

Lapselle on tärkeää, että vanhemmat huomaavat hänet ja ovat iloisia juuri hänestä. Lapset toivovat, että vanhemmat antavat aikaa ja ovat läsnä hänelle. Jokaisella lapsella pitää olla oikeus tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on – ei vain sellaisena, kuin hänen toivottaisiin olevan. Lapsi odottaa aikuiselta tukea omille tavoilleen, kyvyilleen ja yksilöllisyydelleen. Aikuisten puolestaan tulee antaa tilaa sille, mikä on tärkeää; mielikuvitukselle, leikille, saduille, harrastuksille ja oleilulle. (Järvinen ym. 2009, 9.)

Tilanteissa, joissa vanhempien voimavarat ovat vähäiset, voi lähiyhteisö tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Isovanhemmat, pysyvä hoitaja päiväkodissa tai turvallinen pitkäaikainen opettaja, luokkayhteisö ja hyvät toverisuhteet voivat tällöin suojata ja turvata iänmukaista kehitystä. Kunkin lapsen tai nuoren kohdalla monet uhkaavat ja suojaavat tekijät vaikuttavat kehitykseen vastavuoroisesti eikä yksittäisten riskitekijöiden selitysarvo kehityksen kulkuun yleensä ole kovin suuri. Riittävän hyvää vanhemmuutta lapsen ja nuoren kehityksen eri vaiheissa kuvaavia vanhemman ominaisuuksia ovat vanhemman oma psyykinen tasapaino ja kyky pitkäaikaisten ihmissuhteiden solmimiseen ja säilyttämiseen. Vanhemman tulee pystyä erottamaan omat tarpeensa ja toiveensa lapsensa tarpeista ja hänellä tulee olla riittävä kyky asettua lapsensa asemaan tätä ymmärtääkseen. Kasvatustilanteissa vanhemman tulisi olla johdonmukainen ja selkeä ja ylläpitää turvallisia rajoja. Riittävän hyvän vanhemman tulisi myös pystyä ottamaan vastaan lapsen sekä myönteisiä että kielteisiä tunnereaktioita. (Kansanterveys-lehti 2005.)

Vanhempien on usein vaikea kertoa vaikeista perhe -ja kasvatustilanteista, koska pelkona on että heitä pidetään heti huonoina vanhempina. Päivähoidon työntekijät sensitiivisyydellään ja rakennetulla luottamuksella pääsevät kuitenkin avaamaan vaikeitakin perhetilanteita. Vanhempia helpottaa usein, se että he eivät joudu yksinään painimaan ongelmiansa kanssa vaan saavat tukea ja tarvittaessa apua päivähoidon ammattilaisilta. Lasten tunnereaktiot puhuttavat

usein vanhempia; tunnereaktioihin puuttuminen ja puuttumatta jättäminen askarruttavan monen vanhemman mieltä. Tunteiden käsittelyyn tarvitaan selvästi ammattilaisten apua; ideoita ja ohjeita. Tunnetaitohanke tukee näin olennaisesti vanhempien kasvatustyötä.

5 AINUTLAATUINEN LAPSI

5.1 Itsetunnon vahvistaminen

Lapsuutta kuvaavat käsitteet ovat muuttuneet. 1970-luvulla puhuttiin leikkivästä, haaveilevasta ja suojeltavasta lapsesta. 2000-luvulla tilalle on tullut oppimishaluinen, omatoiminen ja taitava lapsi. (Reunamo 2007, 99) Lapsi on omanlaisensa, erilainen ja erityinen persoona jolla on yksilöllinen ominaislaatunsa ja temperamenttinsa. Kasvatuksen avulla autetaan lasta kehittymään suotuisaan suuntaan. Kasvatustehtävää hoitaessa on hyvä pitää mielessä kunkin lapsen ominaislaatu, jota on kunnioitettava ja johon kasvuun auttamisen tulee perustua. Päivähoidossa yksilöllisyyden huomioon ottaminen on vaativa ja haastava tehtävä, koska jokaisen lapsen yksilölliset piirteet ja tarpeet tulee huomioida myös hänen toimiessaan osana suurta ryhmää. (Koivula 2009: 19)

”Lapsi jolla on hyvä itsetunto, asuu tyytyväisenä oman nahkansa sisällä. Hän hyväksyy itsensä sellaisena kuin on. Hän tietää mitä tekee ja saavuttaa tavoitteensa. Hän on varma, avoin ja tulee toimeen muiden kanssa. Hän luottaa omiin kykyihinsä ja ominaisuuksiinsa ja osaa kohdata myös puutteen. Hänellä on taito nähdä itsensä myönteisenä kokonaisuutena, ja hän uskalttaa olla erilainen eikä ole muiden johdateltavissa. Lapsi, jolla on huono itsetunto, epäilee omia voimiaan ja kykyjään selviytyä haasteista. Itsetunto on kykyä kuunnella ja noudattaa omatunnon ääntä.” (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 11)

Jotta lapselle voi kehittyä hyvä itsetunto ovat ystävyyssuhteet tärkeitä. Ystävyyssuhteiden puuttuminen ja muiden lasten syrjintä johtavat itsetunnon vaikeuksiin. (Vilén ym. 2006, 156.) Itsetunnolla on huomattava sija lapsen toimintaan liittyvien arvojen ja kiinnostuksen kehittymisessä. Omaan toimintaan liittyvien onnistumisten ja epäonnistumisten seurauksena lapsi alkaa vähän kerrassaan arvioida itseään, ja omat arviot voivat olla seurauksiltaan kohtalokkaita koko kehitykselle. (Piaget 1988, 58.) Kavereiden torjunta ja hyväksyntä ovat merkityksellisiä tekijöitä lapsen itsearvostukselle ja sosiaaliselle kehitykselle (Kyrölampi-Kylmänen 2010,76). Kun lapsi rakentaa itsetuntoaan, aikuisen rooli on tärkeä. Itsetunnon vahvistamiseksi kasvattajan on otettava huomioon sekä oma että lapsen persoonallisuus ja ratkaistava

ongelmat ja valittava toimintatapansa tilannekohtaisesti. Kasvattajan tärkein työväline on hänen oma persoonansa. Lapsen itsetunnon vahvistamisessa lähtökohtana on, että aikuinen on kiinnostunut lapsesta. (Aho 1996, 48.)

Kaiken kasvatuksen edellytyksenä on, että aikuinen tuntee lapsen. Jos meillä ei ole tietoaakaan siitä, kuka tuo lapsi on ja mitkä ovat hänen rajansa, mitä hän tarvitsee ja mihin hänen mahdollisuutensa kätkeytyvät, olemme kasvattajina tuuliajolla. (Mäki-Opas 1999, 48.) Kasvattajan tulisi tietää, missä kehitysvaiheessa lapsi on ja millainen palaute ja vuorovaikutus ovat tarkoituksenmukaisia juuri tälle lapselle. Itsetunnon vahvistaminen edellyttää turvallista ilmapiiriä. Lapsen pitää saada olla oma itsensä aito, ilman pelkoa nöyryytyksestä, vähättelystä, hylkäämisestä, tai pilkasta. Kasvatustilanteessa ohjaajan ei tulisi esiintyä kaikkitietävänä aikuisena, vaan pikemminkin lapsen avustajana, tukena ja auttajana. Kasvatustilanteissa olisi tärkeää erottaa lapsen persoona ja hänen käyttäytymisensä. Mitä nuoremmasta lapsesta on kyse, sitä vaikeampaa hänen itsensä on erottaa henkilö käyttäytymisestä. Ihminen persoonana tulee siis hyväksyä, vaikkei hänen kaikkea käyttäytymistä voidakaan hyväksyä. (Aho 1996, 48-49.)

Ohjaustilanteissa kannattaa lähteä liikkeelle lasten kiinnostuksen kohteista. Vahvan itsetunnon kehittämiseen sopivat yhteissuunnittelu ja yhteistoiminnallinen oppiminen. Lapselle tulee tällöin tunne, että hän pystyy suoritukseen, on arvokas ja uskaltaa jopa epäonnistua menettämättä kasvojaan. Lapsi kokee epäonnistumisen haasteeksi. Aikuisen odotusten tulisi olla lapselle riittävän selvät, jolloin saadaan luotua turvallinen ilmapiiri. Aikuisen ja lapsen suhde ohjaustilanteissa vaikuttaa myös ratkaisevasti itsetuntoon. Aikuinen oppii lapselta yhtä paljon kuin lapsi aikuiselta. Kasvattajan on kyettävä tuntemaan, miten lapsi kokee tilanteet. Lapsen täytyy voida luottaa aikuiseen ja hänen oikeudenmukaisuuteensa. (Aho 1996, 54.)

Hyvin pienilläkin lapsilla on jo käsitys siitä kuka ryhmässä on suosittu ja kuka vähemmän suosittu (Keenan & Evans 2009, 280). Kasvattajan tulee opettaa lapsia siihen, ettei kukaan ole täydellinen ja jokainen meistä on omalla tavallaan

erityinen ja tärkeä. Lapselle tunne siitä, että kuuluu ryhmään ja on tärkeä, antaa suotuisan kasvualustan terveen itsetunnon kehittymiselle. Niin lapsen kuin aikuisenkin itsetunnolle tekee aina välillä hyvää kuulla toisen sanovan ”Sinä olet hyvä!”.

5.2 Sosiaalinen kehitys

Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan mm. lapsen vuorovaikutustaitoja ja kykyä toimia muiden lasten kanssa. Sosiaalinen kehitys nivoutuu yhteen persoonallisuuden kanssa. (Vilén ym. 2006, 156.) Puheessaan vanhemmat tuovat esille oletuksen, että päiväkodissa lapsi oppii kanssakäymistä muiden lasten kanssa (Alasuutari 2003, 70). Lapsi saa kuitenkin eväät sosiaaliseen maailmaan kotoaan ja alkaa harjoitella niitä vertaisryhmissä kuten päiväkodissa. Lapsi oppii erilaisia sääntöjä ja sitä, millainen vuorovaikutus on hyväksyttävää. Päiväkodissa lapsi oppii erilaisia rooleja ja uusia taitoja. Päiväkodin vertaisryhmät toimivat myös peilisuhteena lapsen minäkuvalle. (Vilén ym. 2006, 156.)

Lapselle on oleellista tuntea kuuluvansa johonkin ryhmään. Ryhmä antaa itseluottamusta ja luo turvallisuutta. Erittäin tärkeä ryhmä lapsen itsetunnolle ovat hänen omat ikätoverinsa. (Jalasto & Sinervo 1997, 159.) Lapsiryhmässä lapset harjoittelevat kykyä toimia yhdessä toisten lasten kanssa ja jakavat yhteisiä kokemuksia. Vertaissuhteet ovat tärkeitä myös toisten huomioon ottamisen ja auttamisen opettelussa. Lasten vertaissuhteiden tunteminen hyödyttää kasvattajaa lapsilähtöisen kasvatus- ja opetustoiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Alanen & Karila [toim.] 2009, 138-139.)

Vuorovaikutus taitojen kehittymiselle on ratkaisevaa se, millainen ilmapiiri päiväkotiin saadaan rakennettua, yksilöllinen vai kilpaileva, jossa huomio on yksilön omissa suorituksissa, vai yhteenkuuluvuutta ja yhteistyötä korostava. Jos lapsi opetetaan jo pienestä kilpailemaan paremmuudesta, hän ei voi tarvittaessa ottaa käyttöönsä yhteisöllisyyttä. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 218.)

Kaverisuhteilla on oleellinen merkitys, lapsen sosiaaliselle ja henkilökohtaiselle identiteettikehitykselle, valmiuksien kehittymiselle ja tunne-elämälle. Ryhmässä saadut kielteiset ja myönteiset kokemukset kaverisuhteista muokkaavat lapsen kehitystä. Lapsiryhmässä mahdollistuu toimiminen vertaisryhmässä ja myönteisessä merkityksessä yhdenvertaisuus kaverin kanssa. Kaverisuhteiden niukkuus ja vaikeudet sosiaalisissa taidoissa voivat lisätä lapsen stressikokemusta. Päiväkodin kaverisuhteilla on vaikutusta koulumenestykseen ja jopa työssä menestymiseen. Lapsiryhmä on hierarkkinen, koska lapsiryhmään kuuluvat erilaisten lasten lisäksi myös ryhmää ohjaavat aikuiset. Ryhmälle voi kehittyä omanlaisensa struktuuri ja ryhmäkäyttäytymisen säännöt, jotka määrittelevät, miten systeemi toimii. Kasvattaja voi omalla toiminnallaan vaikuttaa ryhmädynamiikkaan muotoutumiseen tai kehittymiseen sekä myönteisesti että kielteisesti. Myönteisessä tilanteessa kasvattaja antaa itse lapsille hyvän mallin omalla toiminnallaan, tiedostaa lasten roolit ja puuttuu ryhmän kielteisiin ilmiöihin. (Koivunen 2010, 52, 54.)

Lapsen yksilöllisyydellä, kuten synnynnäisellä temperamentinpiirteillä, on merkitystä siinä, miten herkästi ja millä tavoin lapsi reagoi ryhmään, mutta seuraavat lainalaisuudet ovat kaikille lapsille yhteisiä. Mitä suurempi on hoitoryhmä, mitä vähemmän harjaantuneita ovat hoitajat, mitä kaoottisempi on päiväkodin arki, mitä vähemmän sovitellaan ja pehmennetään lasten ja henkilökunnan välistä vuorovaikutusta, sitä enemmän lapsilla esiintyy aggressiivisuutta, levottomuutta ja stressiä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 216.)

Lapset liittyvät mielellään niihin, joilta saavat hyväksyntää ja välttävät niitä, jotka torjuvat heidät, tai joista he eivät pidä (Niemistö 2004, 124). Päiväkotitukee lapsen tunne-elämän kehitystä antamallaan palautteella. Ikätovereidensa avulla lapsi saa tärkeää tietoa itsestään. Lapsi, jolla on suuret puutteet tunteidenkäsittelytaidoissa, ei pysty tehokkaasti hyötymään toisten lasten seurasta. Aikuinen voi auttaa näissä tilanteissa lasta selviämään ja harjoittelemaan uusia tunnetaitoja. Tietoisuus tunteista ennustaa hyviä sosiaalisia taitoja, sosiaalista pätevyyttä ja tovereiden hyväksyntää. Tunnekasvatus voidaan ottaa osaksi muuta sosiaalisten taitojen ja

vuorovaikutustaitojen opetusta. Lapsen tunnekasvatuksen alueilta ehkä tärkein on turvallisuudentunne, siihen perustuu kaikki muu lapsen hyvä kehittyminen ja oppiminen. Lapsen pitää oppia myös sietämään pettymyksiä, oppia tyytymään siihen, että kaikki hänen omat mielihalunsa ja toiveensa eivät toteudu vaan on otettava huomioon toiset ihmiset. Jokaisen lapsen elämää pitäisi myös kuulua iloa, riemua ja leikkisyyttä. (Opetushallitus 2010.)

5.3 Tunnetaitojen merkitys kasvatuksessa

”Anna minun olla tunteva lapsi. Auta minua tuntemaan myönteisiä tunteita, turvaa ja iloa huolenpidossasi. Empaattiseksi kasvamisessa tarvitsen apuasi. Auta minua löytämään tunteille nimet, jotta voin ilmaista niitä sanallisesti. Auta minua kesyttämään kiukkuni. Haluan kasvaa aidosti tuntevaksi kokonaiseksi ihmiseksi.”
(Kinnunen 2003, 107.)

Tunteiden kanssa eläminen on opettelua, niin kuin muutkin lapsuudessa opeteltavat taidot. Tunnetaitojen opettelu on verrattavissa puheen oppimiseen. Siinäkin tarvitaan aikuisen mallia. Lasta on ohjattava sanalliseen tunteiden ilmaisuun toisia ja ympäristöä vahingoittavan ilmaisun sijaan. Lapsella on oikeus kasvaa kokonaisena persoonana. Olemme kiinnostuneita lapsen kehityksestä, ajattelusta, puheesta ja motoriikasta, yhtälailla meidän on oltava kiinnostuneita hänen tunne-elämästään. Kasvattajan haaste on tutustua omiin tunteisiinsa ja oppia aidosti elämään niiden kanssa. Tunteitaan kuunteleva ja ilmaiseva ja toisen tunteille tilaa antava kasvattaja luo hyvän pohjan lapsen kasvuille. (Kinnunen 2003, 107-118.)

Pieneen hetkeenkin elämässä mahtuu suuri joukko erilaisia tunteita. Eri tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen on hyödyllinen taito. Elämää on paljon helpompi ohjailla, jos pystyy nimeämään eri tunteidensa sävyjä. Tunteista on puhuttava ja tunteita täytyy opettaa myös tunnistamaan. Näin kehittyy taito empatiaan. Lapset tarvitsevat tunteiden nimeämiseen aikuisen apua. Lapset, jotka kykenevät tunnistamaan tunteita, ovat yleensä vähemmän aggressiivisia, hyväksytympiä kaveripiirissä ja heillä on paremmat sosiaaliset taidot kuin muilla. (Cacciatore 2008, 10.)

Lapsella tulisi olla mahdollisuus näyttää tunteensa etenkin silloin, kun kyse on erityisen pelottavista ja suututtavista kokemuksista. Jaettu taakka on helpompi

kantaa. Kaikki tunteet voi hyväksyä ja harjoitella keinoja tehdä niille jotakin. Kasvattajan tehtävä on omalla mallillaan ja ohjeilla neuvoa lasta pärjäämään kaikenlaisten tunteiden kanssa. Oma tunnetta ei tarvitse pelätä. Tunteet yrittävät kertoa aina jostain ja niiden taustalla on aina jokin syy. Kasvattajan on näytettävä, miten haastavan tunteen kanssa voi toimia rakentavasti. Tunteiden hallintaa voi harjoitella, kuuluipa sitten niihin, joille asia on erityisen vaikea ja haastava, tai niihin joilla on harvoin koskaan ongelmia tunteidensa kanssa. Lapset tarvitsevat kanssakulkijan, kasvattajan, joka seisoo vierellä ja jonka turvallinen olemus kertoo, ettei ole mitään hätää. (Cacciatore 2008, 11,17-18.)

Päiväkodin ohjatuilla tuokioilla tunnetaitojen opettamiseen on hyvä mahdollisuus. Tähän mennessä tunnetaitojen opettamista ei ole tehty systemaattisesti vaan satunnaisesti esimerkiksi riitojen selvittelyssä tai satujen ja muiden lukutuokioiden yhteydessä. Sosiaaliset taidot ja niiden edellyttämät tunnetaidot ovat kuitenkin merkityksellisiä elämänhallinnan sekä oman ja lähipiirin kannalta. Lapsiryhmässä tunnetaitojen oppiminen on jatkuva prosessi. Ilman aikuisen ohjausta ja tukea lasten muodostamassa ryhmässä piilee monia vaaroja tunnetaitojen vinoutumiseen. Joku lapsi oppii alistumaan ja vähättelemään itseään, kun taas toinen lapsi tottuu määräämään ja alistamaan. Kiusatuksi ja kiusaajaksi kasvaminen on valitettavan yleistä nykyaikana. Aikuisten velvollisuus on seurata lapsiryhmän sosiaalisten suhteiden toimivuutta ja tarpeen tullen ohjata lapsia kunnioittamaan tasa-arvoa. Lasten on opittava vuorottelemaan, neuvottelemaan, tekemään kompromisseja, pettymään, voittamaan ja häviämään. *”Lukemattomat ovat ne tunnetaidot, joita lapsiryhmissä harjoitellaan ja jotka sieltä siirtyvät aikuisten yhteisöihin”.* (Opetushallitus 2010.)

Tunnetaitoa on kyky aidosti kohdata ja suvaita erilaisia ihmisiä. Turvallisen ilmapiirin luominen on perusedellytys, jotta kasvattajasta voisi tulla lapselle jopa tunnemalli. Kasvattajan kommunikointi- ja ongelmanratkaisutavat ovat sekä käyttäytymis- että toimintamalleja. Lapsi muodostaa mielessään ihmiskuvaa aikuisen mallista. Taitava kasvattaja näkee arjen aidoissa vuorovaikutustilanteissa mahdollisuuden ohjata lapsia yhteisöllisyyteen ja

tunnetaitoihin. Lapsen tunnetaito voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hän osaa leikkiä kaverin kanssa tai että hän oppii hillitsemään mielihalujaan jonkin tavoitteellisen päämäärän hyväksi. (Jalovaara 2006, 96, 98.)

Tunnetaitohankkeessa lapsi nähdään omien tunteidensa parhaana tulkkina. Kasvattajan tehtävä on opettaa lasta sanottamaan tunteita ja tunnetiloja. Kasvattajalta vaaditaan aitoa läsnäoloa, jotta hän pystyy aistimaan lapsesta tunnetiloja ja ymmärtämään lasta paremmin. Tunnetaitohanke haastaa näin kasvattajat havainnoimaan ja kuuntelemaan lasta entistä tarkemmin. Pieni lapsi kaikkine tunteineen on meille kasvattajille suuri ja vastuullinen tehtävä mutta sitäkin antoisampi.

6 TUNNETAITOHANKKEEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Hankkeen aikataulu ja prosessi

Kehittämishankkeen aihe rajautui syksyllä 2009, kun 5-vuotiaiden lasten kanssa toimivat lastentarhaopettajat huomasivat toistuvia kiusaamistilanteita lasten keskuudessa. Kasvatuskeskusteluissa lasten vanhempien kanssa saatiin hankeideasta positiivista ja innostunutta palautetta. Lisäksi päiväkoti Merituulen koko henkilökunta näki hankeideallemme olevan todella tarpeellinen. Kehittämishankkeen ideaa ja aihetta käytiin läpi yhdessä moneen eri otteeseen päiväkoti Merituulen lastentarhaopettajien Pia Puuraksen ja Elina Purhosen kanssa. Yhdessä asetimme kehittämishankkeelle tavoitteet, jotka päiväkoti Merituulen johtaja Eeva Lundell hyväksyi. Tavoitteet esiteltiin henkilökunnan kehittämispäivänä 5.2.2010

Syksyn 2009 aikana työstettiin myös Peltosen ym. tekemää ”Tunnemuksuu ja Mututoukkaa” tunnetaito-ohjelmaa vastaamaan päiväkodin 5-vuotiaiden lasten tarpeita. Tunnetuokioiden sisältöä muutettiin käyttämällä hyväksi hankkeen vetäjien omaa osaamista ja tietoutta tämän ikäisistä lapsista. Tunnetuokiot aloittava ”kehupiiri” ja tuokiot päättävä lasten itse valitsema loppulaulu olivat yhtenä uudistuksena. Lisäksi tuokioiden toiminnallisia tehtäviä muutettiin selkeämmiksi, toimivimmiksi ja vastaamaan tämän ikäisten lasten tarpeita ja kehitystasoa. Suurimpana muutoksena tunnetaito-ohjelmaan muutettiin leikit. Tunnetuokioita kevennettiin ryhmätheraplayn leikeillä, koska tunneilmaisujen harjoittelu ja tunteiden sanottaminen vaativat lapsilta usein koviakin ponnistuksia. Leikit valittiin ryhmätheraplaysta, koska päiväkodin itsenäiset ryhmätheraplaytuokiot ovat saaneet valtaisan suosion lasten keskuudessa.

Ryhmätheraplay ei ole terapiaa, vaan se on aikuisten ja lasten välistä, sekä lapsiryhmän keskeistä, etukäteen suunniteltua leikkiä, jonka tavoitteena on tarjota lapselle haasteita, onnistumisen kokemuksia, myönteistä

vuorovaikutusta ja rohkaisua. (Suomen Theraplay-yhdistys ry.) Ryhmätheraplayn leikit lisäävät lapsen itseluottamusta ja kykyä ottaa muut lapset huomioon. Ryhmytyminen on paljon helpompaa, kun lapset pääsevät nauttimaan yhteisistä ja mukavista leikeistä. Vaikka ryhmätheraplay on itsenäinen leikkituokio sopivat nämä leikit hyvin tunnetuokioihin. Ryhmätheraplayn aktiviteetit ovat yhteyttä rakentavia, joten tämä lisää entisestään lasten kykyä toimia ryhmässä.

Tunnetaitohankkeen tehtäväkokonaisuuksien välinen suhde voidaan hahmottaa Toikon & Rantasen (2009) lineaarisen mallin avulla seuraavasti:

TAVOITTEEN MÄÄRITTELY	SUUNNITTELU	TOTEUTUS	PÄÄTTÄMINEN JA ARVIOINTI
<ul style="list-style-type: none"> -Kasvatus- henkilökunnan pedagogisen osaamisen kehittäminen -vahvistaa lapsen itsetuntoa ja empatiakykyä tunnetaitojen avulla ehkäisemään kiusaamistilanteita -Tunnetaitokansio päiväkodin käyttöön 	<ul style="list-style-type: none"> -Tunnetuokio- suunnitelmat -tunnehuone-viikko suunnitelmat -vanhempien informoiminen -kehittämispäivä 	<ul style="list-style-type: none"> -kymmenen tunnetuokiota lapsille -tunnehuone viikko -kehittämispäivä -yhteistyö vanhempien kanssa (kotitehtävät, kirjeet ja yhteiset keskustelut tuokioiden jälkeen) 	<ul style="list-style-type: none"> -tunnetaitokansion kokoaminen, esittely henkilökunnalle -hankkeen arviointi yhdessä hankkeen toimijoiden, lasten ja heidän vanhempiensa kanssa

Kuvio 2. Tunnetaitohankkeen lineaarinen malli. (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Tunnetaitohanke käynnistettiin 18.1.2010 ensimmäisellä tunnetuokiolla. Sitä ennen vanhemmille lähetettiin ”Tervetuloa mukaan” –kirje (liite 1), jossa kerrottiin tarkemmin Tunnetuokioista ja niiden merkityksestä. Tunnetuokio-kirjeen lähettämisen jälkeen kaikki vanhemmat halusivat lapsensa mukaan tunnetuokioille. Tunnetuokioille osallistui yhteensä viisitoista 5-vuotiasta lasta päiväkodin viidestä eri ryhmästä sekä kaksi lastentarhaopettajaa ja hankkeen vetäjä. Tunnetuokiot jatkuivat pitkin kevättä aina toukokuun 2010 loppuun saakka yhteensä 10 kertaa.

Tunnetaitohankkeessa työmuotoina olivat; tunnetuokioiden suunnittelu yhdessä hankkeen vetäjien kanssa, tunnetuokioiden toteuttaminen, tuokioiden kirjaaminen, lasten havainnointi, kasvatuskumppanuus sekä kasvatushenkilökunnan pedagogisen osaamisen syventäminen.

Tunnetuokioiden jälkeen keskustelimme yhdessä hankkeessa mukana olleiden vetäjien kanssa lapsista ja toiminasta sekä havainnoistamme joita olimme tuokioilla tehneet. Lisäksi muiden ryhmien kasvattajille informoitiin heidän lapsistaan tunnetuokioilta. Vanhemmille kerrottiin kuulumiset tunnetuokioilta päiväkodin hakutilanteessa ja annettiin kotiin vietäväksi tunnevihko, joka sisälsi kirjeen ja kotitehtävän, jokaiselta tuokiolta omansa. Tunnetaito-projektin päätti 24 -28.5 2010 koko talolle järjestetty tunnehuoneviikko. Hankkeen tuotoksena syntyi tunnetaitokansio, joka esiteltiin talon lastentarhaopettajien kokouksessa 31.5.2010. Yhteisiä palavereja ja keskusteluja pidettiin pitkin kevättä mentorin, hankkeen vetäjien, päiväkodin johtajan ja koko talon kasvatushenkilökunnan välillä.

6.2 Tunnetuokiot

Tunnetuokioiden rakenne pysyi aina samana ja lapset tiesivät kokoajan, miten tuokio etenee. Ainoastaan tuokioiden sisältö vaihteli. Tunnetuokiot aloitettiin jokaisella kerralla lasten kanssa yhdessä ”kehupiirillä”. Tämän jälkeen lapset menivät istumaan omille paikoilleen ja katsoimme yhdessä A3-kokoista tunnekuva. Tunnekuvasta kävimme yhteisen keskustelun. Jokaiselle lapselle annettiin mahdollisuus tulla kuulluksi, kenenkään ei ollut pakko vastata, vaan viittaamalla sai oman puheenvuoron. Tunnekuvat ohjasivat meidät päivän aiheeseen. Tunnetuokioiden aiheet olivat; 1) tunteet, 2) tunteen ja teon ero, 3) tunteiden näyttäminen, 4) sosiaaliset tunteet, 5) itsetunto, 6) pelko ja rohkeus, 7) kiusaaminen, 8) auttaminen, 9) hyvä olo, paha olo, 10) empatia ja tunnemuksu juhlat

Tunnekuva keskustelun jälkeen syvensimme aihetta esimerkiksi; askartelemalla, leikkimällä, muovailemalla, piirtämällä, loruttelemalla, näyttelemällä ja kuuntelemalla musiikkia. Opinnäytetyön (liitteenä 2) on

tunnetuokioiden tuntisuunnitelmat. Jokaiseen tunnetuokioon oli myös liitetty yksi tai useampi vuorovaikutusleikki ryhmätheraplaysta. Tunnetuokion lopuksi kävimme lasten kanssa läpi kotitehtävän. Kotitehtävä ja kirje vanhemmille liimattiin lasten omiin tunnevihkoihin, jotka matkasivat päiväkodin ja kodin väliä. Tunnetuokio päätettiin aina samaan loppulauluun, jonka lapset olivat valinneet.

Jokaisen tunnetuokion jälkeen lapsi sai kotitehtävän tunnevihkoon käsitellystä aiheesta. Kotitehtävä oli suunniteltu niin, että lapsi selviytyi siitä itsenäisesti, mutta vanhempien kanssa tekeminen oli toki hauskempaa ja antoisampaa. Kotitehtävä tarjosi vanhemmille mahdollisuuden jatkaa aiheen käsittelyä kotona. Tärkeää kuitenkin oli, että lapsi sai tehdä tehtävänsä niin kuin itse halusi. Vanhemmat saivat lasten tunnevihkoon kirjeen, jossa kerrottiin tuokiolla käsitellystä aiheesta. Kirjeiden avulla vanhemmat tiesivät käsiteltävät teemat ja osasivat ennakoida mahdolliset lasta mietityttävät asiat ja kysymykset. Tunnetaitohanke tarjosi vanhemmille oivan tavan tutustua lapsensa tunnemaailmaan uudesta näkökulmasta ja samalla myös tilaisuuden omien tunteiden käsittelyyn ja erilaiseen yhdessäoloon lapsen kanssa. Tällä pyrittiin tukemaan vanhempien kasvatustyötä kotona.

6.3 Tunnetaitohankkeen esittely henkilökunnalle

Koko talon kehittämisspäivänä 5.2.2010 esiteltiin tunnetaitohanke henkilökunnalle teemoineen. Tunnin kestävä esitys aloitettiin kehittämishankkeen aiheen; taustan ja tarpeen kuvauksella henkilökunnalle. Kävimme yhdessä henkilökunnan kanssa keskustelun miksi tunneasiat ovat tärkeitä ja miten ja miksi vanhemmat otetaan mukaan hankkeeseen. Kävimme yhdessä myös läpi 10 tunnetuokion teemat.

Tunnetuokion rakenteen kävimme yhdessä läpi toiminnallisesti. Aloitimme tuokion yhteisellä kehupiirillä. Muodostimme jumppasalissa ison piirin ja otimme toisamme kädestä kiinni. Jokaisen vuorollaan tuli sanoa, että ”Minä olen hyvä.”, johon muut vastasivat sanojan nimen esimerkiksi ”Eeva on hyvä” ja näin jatkettiin koko kierros läpi. Tämän jälkeen laitoimme tunnekuvia kiertämään ja jokainen sai katsoa millaisia kuvia ja millaisia tunnelmia tunnetuokioiden aloituskuvat

loivat. Henkilökunnalle kerrottiin millaisin eri tavoin aihetta voi lasten kanssa käsitellä; satujen, ilmaisutaidollisten tehtävien, kuva- ja kädentaidollisten tehtävien, toiminnallisin tehtävin, musiikin ja vuorovaikutuksellisten leikkien avulla.

Leikimme yhdessä ”tunnenurkkaleikin”. Saliin oli laitettu erilaisia tunnekuvia; iloinen, surullinen, pelokas, rohkea, vihainen ja neutraali. Henkilökunnalta kysyttiin erilaisia kysymyksiä esimerkiksi ”Miltä sinusta tuntuu jos sinua haukutaan rumaksi?” jne. Kysymyksen jälkeen henkilökunnan piti valita kuva mikä kuvaa sitä tunnetta, jonka väittämä mielessä aiheuttaa ja mennä sen kuvan luokse seisomaan. Kävimme leikin lopuksi yhteisen keskustelun, jossa jokainen sai kuvata omaan tunnetilaansa halutessaan.

Tämän jälkeen henkilökunta jaettiin pareiksi; toinen pareista sai pienen tyynyn ja toinen höyhenen, toisen tehtävänä oli puhalttaa höyhen ilmaan ja toisen tehtävänä oli ottaa höyhen kiinni tyynylle. Kymmenen parin riemunkiljahdukset ja nauru täyttivät pian koko jumppasalimme. Kävimme myös yhdessä läpi henkilökunnan kanssa sen, että hauskojen vuorovaikutusleikkien avulla tunneasioiden käsittely helpottuu ja kaikille jää päällimmäiseksi tunteeksi yhdessä tekemisen ilo ja riemu vaikka tunneilla käsitellään vaikeitakin aiheita.

Lopuksi keskustelimme lasten tunnevihkosta, johon laitetaan jokaisen tuokion päätteeksi kirje vanhemmille ja kotitehtävä lapselle. Päätimme tunnetuokion leikkimällä yhdessä ”Hertan maailman, Jumppalaulun”, tämä laulu päättää myös lasten tuokion jokaisella kerralla. Viimeistään tämä sai henkilökunnan suut hymyyn ja moni tuli kertomaan innostuneensa tunnetuokioista ja halukkuutensa vetää niitä jatkossa omalle ryhmälle.

6.4 Tunnehuoneviikko

Idea tunnehuoneviikkoon tuli 5-vuotiaalta lapselta joka toivoi, että voisin järjestää tällaisen tapahtuman päiväkotiin. Tunnehuone-viikko sopi mielestämme hyvin projektin päätökseksi. Merkitykselliseksi sen teki se, että toive oli tullut lapsen suusta. Vanhempia tiedotettiin tunnehuoneviikosta ”päiväkot Merituulen terveisissä” helmikuussa 2010.

Tunnehuoneviikko toteutettiin yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa 25.-28.5.2010 välisenä aikana kaikille päiväkodin lapsille. Samalla tunnehuoneviikko päätti 5-vuotiaiden lasten tunnetaitoprojektin. Tunnehuoneiden tunteita olivat ilo, suru, viha ja rakkaus. Tunnehuoneet olivat tunnelmaltaan aina sen mukaisia, mitä tunnetta huoneessa käsiteltiin.

Päiväkodin neljä eri ryhmää osallistuivat tunnehuoneisiin. Jokaiselle ryhmälle oli varattu oma aika, milloin he pääsivät tunnehuoneeseen. Tunnehuoneessa lapset katsoivat jokaisella kerralla erilaisen, ajatuksia herättävän lyhytelokuvan Turilaasta ja Jäärästä. Lyhytelokuviksi valittiin Turilas ja Jäärä, koska ne sopivat kaiken ikäisille lapsille. Lisäksi lyhytelokuvissa ei puhuta ollenkaan ihmisten kieltä, joten tulkinat hahmojen tunnetiloista jäävät kokonaan lapselle. Tämän jälkeen valmiiksi tehtyjen kysymysten avulla lapsilta kysyttiin tunnekysymyksiä liittyen elokuvaan ja siihen tunteeseen, mikä päivän aiheena oli. Vapaalle keskustelulle ja lasten kysymyksille oli myös varattu aikaa. Tunnehuoneen päätökseksi kuunneltiin ja leikittiin vielä yhdessä tunnelmaan sopiva lastenlaulu. Opinnäytetyön (liitteenä 3) ovat tunnehuoneiden toiminta-ohjeet.

Seuraavassa on tunnehuoneista otetut valokuvat (1-4) ja lasten mielipiteitä päivän kysymykseen:

Kuva 1. Ilona iloisen huone.

Mikä tekee sinut iloiseksi?

Leikkiminen, päiväkotia ja elokuvat.

Jumppasalissa oleminen.

Piirtäminen ja luisteleminen.

Kuva 2. Suvi surullisen huone.

Mikä tekee sinut surulliseksi?

Jos ei ole leikkikaveria.

Jos joku sanoo toiselle pahasti.

Jos huonolla ilmalla ei pääse ulos.

Jos kaveri lyö.

Kuva 3. Ville vihaisen huone.

Mikä tekee sinut vihaiseksi?

Kiusaaminen.

Jos joku komentaa.

Jos joku rikkoo mun lelun.

Jos mä en pääse leikkiin mukaan.

Kuva 4. Raisan rakkaus huone.

Ketä sinä rakastat?

Koko maailmaa.

Äitiä ja isää.

Munkkeja ja legoja.

Mun veli rakastaa mua.

6.5 Tunnetaitokansio päiväkodin käyttöön

Jokaisen tunnetuokion jälkeen hankkeen vetäjät kävivät yhteisesti refleктоivan keskustelun, jossa käytiin läpi tunnetuokio vaihe vaiheelta. Jokainen sai tuoda omat ajatuksensa ja havaintonsa lapsista yhteiseen keskusteluun. Arvioimme jokaisen tunnetuokion jälkeen, miten toimintaa voi edelleen kehittää ja missä olimme jo onnistuneet. Lasten havainnointiin jäi aina yhdeltä aikuiselta aikaa, kun kaksi aikuista keskittyi lapsiryhmän ohjaamiseen. Lapsia seuraamalla pystyi hyvin tekemään havaintoja; mikä lapsesta tuntui mielekkäältä ja mikä taas ei.

Hankkeen projektipäällikkönä kirjasin jokaisen tunnetuokion jälkeen yhteisestä keskustelusta esiin nousseet asiat muistiin. Lisäksi kirjasin lasten kommentteja muistiin. Tämän jälkeen tunnetuokion suunnitelmaa kehitettiin ja paranneltiin vastaamaan lapsiryhmän tarpeita. Kokoajan lapsi nähtiin tärkeimpänä ja hänen ajatuksensa ja mielteensä vaikuttivat ensisijaisesti tunnetuokion suunnitelmiin.

Hankkeen tuloksena syntyi tunnetaitokansio päiväkodin käyttöön. Tunnetaitokansio sisältää 10 tunnetuokion kirjalliset ohjeet, tuokioiden aloituskuvat A3-kokoisena, tunnekuvat: iloinen, vihainen, surullinen, rohkea, pelokas ja neutraali. Lisäksi kansio sisältää kotitehtävät, kirjeet vanhemmille ja viimeisellä kerralla jaettavan diplomin. Tunnetuokiot ovat hankkeen vetäjien yhteinen taidonnäyte kansioon. Tuokioiden aloituskuvat, tunnekuvat, kotitehtävät, kirjeet vanhemmille ja diplomi ovat Peltosen ym. (2005) tekemästä ”Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmasta” peräsin olevia.

Tunnetaitohankkeen edetessä hankkeen vetäjät keksivät, että tunnetaitohankkeen voi aloittaa lapsilähtöisemmällä lähestymistavalla. Ompelimme pehmoisen ”tunnetoukan” (kuva 5) , joka kantaa selässään pientä reppua. Repussa on aloituskirje (liite 4), joka johdattelee lapset paremmin aiheeseen. ”Tunnetoukan” esittäytyminen ja johdattelu aiheeseen on ensimmäisen tuokion aihe, jolloin tuokioita on yhteensä yksitoista. Kokeilimme viimeisellä tunnetuokiolla ”Tunnetoukan” vaikutusta lapsiin ja lapset innostuivat siitä kovasti. ”Tunnetoukka” sai paljon halauksia ja rutistuksi lapsilta.

Kuva 5. Tunnetoukka.

7 TUNNETAITOHANKKEEN ARVIOINTI JA KEHITTÄMISHAASTEITA

7.1 Henkilökunnan arviointi tunnetaitohankkeesta

Tunnetaitohanke käynnistyi syksyllä 2009 suunnittelemalla tunnetuokiot yhteistyönä kolmesta eri ryhmästä olleiden lastentarhaopettajien kanssa. Lasten mielenkiinnon kohteet nostettiin jalustalle. Aiemmat kokemukset lapsiryhmässä työskentelystä ja hyväksi havaitut opetusmenetelmät otettiin käyttöön. Hankkeen aikana kerättiin paperille ylös henkilökunnan, vanhempien ja lasten mielipiteitä, joita käytettiin hyödyksi lopulliseen tunnetaitokansioon.

Henkilökunnan arviointikeskustelu tunnetaitohankkeesta käytiin 31.5.2010, kun hanke oli saatu päätökseen. Arviointikeskustelussa oli päiväkodin jokaisesta ryhmästä paikalla vähintään yksi kasvatushenkilökuntaan kuuluva työntekijä. Valmis tunnetaitokansio esiteltiin kaikille paikalla olleille. Tämän jälkeen jokainen työntekijä vuorollaan sai kertoa mielipiteensä tunnetaitohankkeesta. Mielipiteet kirjattiin muistiin. Lisäksi hankkeessa tunnetuokiota vetäneet Pia Puuras ja Elina Purhonen tekivät kirjallisen palautteen tunnetaitohankkeesta. Henkilökunnan arviot on tekstissä sisennetty.

Tunnetaitohankkeen kehittämistehtävänä oli henkilökunnan pedagogisen osaamisen vahvistaminen ehkäisemään kiusaamistilanteita. Koko Merituulen henkilökunnan pedagogista osaamista pystyttiin kehittämään jonkin verran ja kiinnostus tunnetaitojen opettamiseen heräsi monille. Kehittämispäivänä järjestetty tunnetaitohanke esittely koko henkilökunnalla oli onnistunut samoin tunnehuoneviikko. Yhteiset keskustelut ja arviointi hankkeesta olivat myös hyviä oppimiskokemuksia. Tunnetaitokansiota moni piti hienona ja käyttökelpoisena, päiväkodin ”aarteena”. Monelle tuli uutena asiana, se että tunnetaitojen systemaattisella opettamisella pystytään todellakin ehkäisemään kiusaamistilanteita.

Tunnetaitohanketta vetäneet lastentarhaopettajat kokivat oman osaamisensa vahvistuneen parhaiten olemalla mukana tuokioilla ja itse vetämällä tunnetuokioita. Teimmekin niin, että viimeiselle kolmelle kerralle vaihdoimme vetäjää. Tämän avulla mahdollistimme tekemällä oppimisen ja kehittymisen. Päiväkotin Merituulen henkilökunta voi jatkaa hankkeen päätyttyä oman osaamisen kehittämistä vetämällä ryhmille tunnetuokioita tunnetaitokansion avulla.

Tunnetaitohanke oli kiinnostava ja antoisa matka myös siinä mukana olleille aikuisille. On erittäin hyödyllistä ja antoisaa seurata lasten käyttäytymistä ja toimintaa näinkin pitkän hankkeen aikana. Nähdä se muutos ja kehitys, mikä lapsissa hankkeen aikana tapahtui. (T1)

Kiusaamistilanteiden määrä väheni selvästi, lapset oppivat sopimaan paremmin keskenään riitatilanteita. (T3)

Tunnetaitohankkeen alkaessa ryhmähenki nähtiin huonona ja kiusaamistilanteita esiintyi usein. Hankkeen edetessä huomasimme selvästi, kuinka lapsissa oli tapahtunut selvä muutos parempaan. Päiväkodin 5-vuotiaista lapsista oli tullut selkeästi yhtenäinen ryhmä. Ryhmähenki näyttäytyi positiivisena. Oman mielipiteen lausumista ääneen ei pelätty niin kuin ensimmäisillä tunnetuokio kerroilla, vaan jokainen uskalsi olla oma itsensä. Tunteista kertominen ja ilmaiseminen kehittyivät jokaisen lapsen kohdalla. Uskomme, että tällä oli suurta merkitystä siihen, että kiusaamistilanteiden määrä väheni huomattavasti kevään 2010 aikana. Lapset oppivat kertomaan miltä heistä milloinkin tuntuu ja tämä auttoi monen riidan yli.

Lapset oppivat arvostamaan toisiaan vahvuuksineen ja heikkouksineen. Eräällä tuokiolla oli lapsilla tehtävä, jossa he saivat piirtää paperille asioita, joissa he omasta mielestään olivat hyviä. Kiinnitimme kaikkien piirustukset seinälle ja vuorollaan sai kertoa omasta piirustuksestaan muille. Jokaisen lapsen kohdalla oli huomattavissa se, kuinka tärkeällä tuntui kertoa itsestään ja hyvistä puolistaan, saada osakseen muiden lasten ja aikuisten ihailua ”kyllä sinä olet tosi hyvä luistelemaan jne....”. Itsetunnon kehityksen kannalta tämän tyyppisen tehtävät ovat todella hyviä ja toimivia. Tunnetaitohakkeessa pyrittiin muutenkin

siihen, että lapsi saa heti myönteistä palautetta, kun siihen on aihetta. Yritimme myös parhaamme mukaan huomioida kaikki lapset tasavertaisesti.

Tunnetaitotuokio on hyvin aikuisjohtoinen, se takaa, että jokainen lapsi tulee kuulluksi ja työskentelyrauha säilyy. Tuokioilla lapset saavat osallistua itselleen ominaisella tavalla, erilaiset menetelmät ja leikit tukevat erilaisten lasten vahvuusalueita. (T2)

Tunnetaitohanke eteni hyvin aikuisjohtoisena ja näimme tämän hyvänä jo senkin takia, että lapsiryhmä oli niin suuri. Jokaiselle tunnetuokioihin osallistuneella aikuisella oli selkeä kuva siitä, miten tunnetuokio eteni ja mikä oli kenenkin aikuisen rooli. Tämä voi olla yksi syy siihen, että tunnetuokiot onnistuivat niin hyvin. Lapsen kuuntelulle ja ohjaamiselle jäi hyvin aikaa, kun etukäteen tiesimme, mitä teimme. Aikuisten hyvä vuorovaikutus toistensa kanssa heijastui lapsiin positiivisesti. Tunnetuokiot olivat mukava yhteinen hetki päiväkodin arjen keskellä.

Tunnetuokioilla käytettiin hyvin erilaisia menetelmiä opetuksessa; esimerkiksi askarrelltiin, näyteltiin, kuunneltiin musiikkia ja leikittiin vuorovaikutusleikkejä. Tehtävät tuokioilla olivat kestoiltaan lyhyitä, jotta lasten motivaatio säilyi. Tehtävästä toiseen siirtyminen sujui hyvin, jokaiselle lapselle mahdollistui näin ominainen tapa työskennellä ja toimia ryhmässä.

Vanhempien osallisuus tässä projektissa näkyi erittäin selkeästi. Kaikki perheet osallistuivat omien kykyjensä ja voimavarojensa mukaan hankkeeseen, tärkeintä oli, että kaikki osallistuivat. (T1)

Muutama perhe on kysellyt pääseekö heidän perheen nuoremmat lapset myös osallistumaan tunnetaitohankkeeseen, kun täyttävät 5-vuotta. Tämän tyyppinen palaute vanhemmilta kertoo yhteistyömuodon sujuvuudesta ja hyödyllisyydestä. (T2)

Kasvatuskumppanuus näkökulmasta käsin tämä yhteistyömuoto on hyvä. Kasvattajat ja vanhemmat puhuvat tärkeästä asiasta lapsen kanssa. Lapsi tulee kuulluksi; hänen mielipiteensä ja ajatuksensa ovat tärkeitä. (T3)

Tunnetaitohankkeen yhtenä tavoitteena oli vanhempien mukaan ottaminen tunnetaitojen käsittelyyn. Tähän tavoitteeseen myös päästiin. Vanhemmat osallistuivat lapsensa kotitehtävän tekemiseen suurella innolla. Tunneasioiden käsitteleminen koettiin luontevaksi kotitehtävän avulla. Kotitehtävä toimi monen

perheen kohdalla yhteyttä rakentavana tekijänä lapseen ja hänen tunnemaailmaansa. Moni vanhempi halusi jakaa yhteisiä tunnekokemuksia kasvattajan kanssa seuraavana päivänä; mistä olivat lapsensa kanssa keskustelleet, mitä olivat pohtineet yhdessä jne. Tunnetuokioiden jälkeen olisi ollut hyvä vaihtaa vanhempien kanssa rauhassa kokemuksia. Päiväkodin hakutilanteet ovat kuitenkin usein kovin hektisiä ja aikaan syvällisemmälle keskustelulle on valitettavan harvoin. Näissä puitteissa kuitenkin koimme onnistuneemme lisäämään päiväkodin ja kodin välistä aitoa vuorovaikutusta.

Usein uusiin menetelmiin ja hankkeisiin tutustuminen vie aikaa, mutta tunnetaitokansiossa olevat tuokiosuunnitelmat ovat erittäin yksinkertaisia ja selkeitä. (T1)

2-5-vuotiaiden lasten lastentarhaopettajana olen iloinen ja kiitollinen ”Tunnetaito” materiaalista ja sen toimivuudesta käytännössä. Näin valmiiksi suunniteltu materiaali tukee ja helpottaa pienryhmien järjestämistä päivähoidon arjessa. (T4)

Tunnetaitokansiosta saimme valtavasti positiivista palautetta. Peltosen ym. tekemä ”Tunnemuksu ja Mututoukka- tunnetaitokansio” toimi hyvänä pohjana tekemällemme tunnetaitokansiolle. Tunnetaitokansio on selkeä ja toimiva. Tunnetaitokansion avulla jokaisella aikuisella on mahdollisuus opettaa ryhmälleen tunnetaitoja. Tunnetaitokansio on tehty päiväkodin 5-vuotiaille lapsille heidän ikätasonsa huomioiden, mutta jokainen voi muuttaa tehtävät ja leikit omalle ryhmälleen sopiviksi. Näin mahdollistetaan kasvatushenkilökunnan osaamisen kehittäminen myös jatkossa.

Tunnehuone viikko oli todella ihana. Oli mukavaa, että muutkin päiväkodin lapset pääsivät osallisiksi tunnetaitohanketta. Rakkaus huone sai monen lapsen tunteet pintaan ja päiväkodin pihalla nähtiin poikien keräävän kukkia tytöille. Ihana päätös pitkälle kevätlukukaudelle niin lapsille kuin aikuisillekin. (T5)

Tunnetaitohankkeen päättänyt tunnehuoneviikko pidettiin toukokuun lopussa 2010. Tunnehuoneviikon idea tuli päiväkoti Merituulen lapselta. Koimme hyvin tärkeäksi sen, että lapsen omat kiinnostuksen kohteet pystyttiin myös huomioimaan tunnetaitohankkeessa. Kaikki ryhmät eivät osallistuneet tunnehuoneviikkoon, koska ryhmistä puuttui aikuisia ja tunnehuoneviikon informointi oli ollut ilmeisen huonoa. Ne ryhmät, jotka osallistuivat

tunnehuoneviikkoon olivat iloisia ja kiitollisia tästä mahdollisuudesta. Lasten vanhemmat kävivät myös kilvan kiittelemässä onnistuneesta viikosta, joka oli ollut lasten mieleen.

7.2 Lasten ja vanhempien arviointi tunnetaitohankkeesta

Lasten arvioita tunnetaitohankkeesta kerättiin koko tunnetaitohankkeen ajan. Lasten lausahdukset merkittiin ylös jokaisella tunnetuokiolla. Tunnetaitotuokioilla saatua arvokasta palautetta käytettiin myös parantamaan tunnetuokioita lopulliseen tunnetaitokansioon.

Onhan meillä tänään varmasti tunnetuokio, onhan...” (L1)

Näil tuokioil kaikki on niin kivaa, voiku meil ois tätä aina... (L2)

Mä rakastan tätä loppulaulua... (L3)

On kiva ku voin olla välillä vihainenki näil tuokioil... (L4)

Tunnetuokiot olivat kestoltaan tunnin mittaisia ja yleensä tämän ikäisille lapsille tunnin kestävä tuokio on liian pitkä. Tunnetuokiot oli rakennettu kuitenkin niin, että keskusteluiden ja tehtävien jälkeen leikittiin välissä vuorovaikutusleikkejä, jotka auttoivat lapsia jaksamaan. Lapset nauttivat kovasti yhteyttä rakentavista vuorovaikutusleikeistä. Leikit olivat yksi tekijä jonka koimme edesauttaneen hyvän ryhmähengen muodostumista.

Tunnetuokioilla pohdittiin aloituskuvaan kautta, miltä kuvissa olevista ”tunnetoukista” jokin asia tuntuu. Yhteiset keskustelut muuttuivat kokoajan rikkaammiksi, mitä pidemmälle tunnetaitohakkeessa päästiin. Koimme, että toisen ihmisen asemaan asettuminen ja empatiakyky kehittyivät keskustelujen ja näytelmien kautta.

Lasten ilo ja tekemisen riemu oli tunnetuokioilla selvästi havaittavissa. Alkujännityksen laantuessa lapset uskaltautuivat kertomaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan koko ryhmän kesken. Aikuisten positiivinen kannustus ja aito kiinnostus lasta kohtaan kehittivät lasten itseluottamusta.

Viimeisellä tunnetuokio kerralla lasten tunnevihkoihin liitettiin vanhemmille kysely, jossa pyydettiin arvioimaan tunnetaitohanketta. Vanhemmilta saatuja kirjallisia palautteita tuli ainoastaan 4 (/15). Moni vanhempi halusi kertoa mielipiteensä suullisesti. Tähän opinnäytetyöhön on kerätty kirjallisena saadut mielipiteet vanhemmilta.

Tunnemuksun teema on todella tärkeä ja toivottavasti toimintamuoto jatkuu Merituulessa. (V1)

Tunnemuksussa on ollut hyvä myös se, että se on ollut selkeästi viskaritoimintaa. (V2)

Koen, että tuokiot ovat olleet lapselle tärkeitä. Myös kotona käydyt keskustelut aiheesta ovat olleet antoisia. Pienen lapsen on tärkeä tulla kuulluksi. Tunnetaidoissa ohjaaminen ja tukeminen vähentää ja lieventää kiukkukohtauksia ja lapsi oppii paremmin ymmärtämään myös muita ja selviämään sosiaalisissa tilanteissa. (V3)

Vanhemmilta saatu palaute tunnetaitohankkeesta oli niin myönteistä, että koimme todella onnistuneemme kasvatuskumppanuuden hengessä tukemaan vanhempia. Vanhemmat kokivat tärkeiksi yhteiset kotitehtävät ja keskustelut lastensa kanssa tunnetuokioiden jälkeen kotona. Vanhemmat kertoivat, että olivat uudella tavalla päässeet lähemmäksi oman lapsensa ajattelua ja tunteita. Tunnetaidot nähtiin todella tärkeäksi osaksi lapsen kehitystä. Vanhemmat kokivat tarpeelliseksi sen, että kiusaamisesta puhutaan lapsiryhmässä ja kiusaamistilanteita harjoitellaan yhdessä.

7.3 Tunnetaitohankkeen kehittämishaasteita

Vanhempien kirjallisista arvioinneista nousi esille kaksi kehittämiskohdetta:

Tunnetuokioista olisi hyvä olla infoa esimerkiksi syksyn vanhempainillan yhteydessä tai varhaiskasvatuskeskustelun yhteydessä. (V2)

Osana kotiväen kirjettä voisi aina olla muutama tyhjä rivi vanhemmille ajatuksia ja kysymyksiä varten. (V1)

Tunnetaitotuokioita voi edelleen kehittää eri ikäisten lasten tarpeisiin. Tunnetaitojen harjoittelu on elämänikäinen prosessi, jolloin jopa pienet lapset, 1-3-vuotiaat voisivat harjoitella tunnetaitoja heidän kehitykseen sopivalla tavalla. Jokaisella kasvattajalla on mahdollisuus kehittää ja muokata tunnetuokioita oman lapsiryhmänsä tarpeisiin.

Tunnetaitohankkeesta ei pidetty erillistä vanhempainiltaa ennen hankkeen aloitusta. Vanhemmat toivoivat lisää informaatiota tunnetaidoista ja hankkeesta ylipäättään, joten vanhempainilta voisi olla yksi foorumi. Vanhempainillan voisi esimerkiksi järjestää samaan tapaan kuin päiväkotikiertue Merituulen kehittämisspäivä oli. Vanhemmat pääsisivät kunnolla sisälle tunnetuokioihin ja niiden merkitykseen lapselle. Lisäksi informaatiota voisi lisätä jokaisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelman keskustelussa. Kasvattaja voisi lyhyesti kertoa tunnetaitojen merkityksestä kasvatuksessa ja miten päiväkotikiertue Merituulussa tunnetuokioita toteutetaan.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat lapsiperheiden elämään ja muutokset näkyvät nopeasti myös päivähoidossa. Uutisissa on ollut pinnalla lapsiperheiden köyhyys ja se, että näille perheille on tapana kasaantua enemmän muitakin ongelmia. Vanhemmuuden sanotaan myös olevan kateissa ja vanhemmat eivät tiedä mitä lasten kanssa kuuluu tehdä. Yhteiskunnallisten muutosten takia päivähoidon työntekijöille muodostuu vastuullinen tehtävä toimia vanhempien tukena lapsen kasvussa.

Tunnetaitohankeen avulla pyrittiin vanhemmuuden tukemiseen tunnetaitojen avulla. Päivähoito ja lapsiperheiden nykytila ylittävät usein uutiskynnyksen. Vanhempien tiedon lisääntymisen seurauksena päivähoidolta odotetaan paljon lapsen kasvun ja kehityksen tukijana. Vanhemmat haluavat myös saada tukea omaan vanhemmuuteensa. Yhteistyömuodot päivähoidon henkilökunnan ja vanhempien kanssa ovat moninaiset. Päivähoidolta odotetaan paljon, mutta samaan aikaan resursseja pienennetään ja lapsiryhmien kokoa kasvatetaan. Kaiken tämän keskellä päiväkotitoiminta Merituulen henkilökunta jaksaa kehittää omaa työtään ja olla aidosti kiinnostunut lasten pedagogisen toiminnan kehittämiseen.

Tunnetaitohanke oli mielenkiintoinen matka yhdessä lasten, vanhempien ja päiväkotitoiminta Merituulen kasvatushenkilökunnan kanssa. Hankkeen alussa emme uskoneet kuinka suuren suosion tunnetaitohanke tulee saamaan. Lapsille tunnetuokiot tarjosivat tilaisuuden tarkastella omia tunteitaan. Jokainen sai olla oma itsensä, tunteva lapsi. Tunnetuokioita sävyttivät ryhmätherapian yhteyttä rakentavat leikit, jotka olivat hyvä lisä tuokioihin. Vanhemmille hanke tarjosi oivan tavan pohtia tunneasioita myös kotona ja yhteinen kotitehtävä koettiin tärkeäksi. Kasvatushenkilökunnalle hanke tarjosi uuden pedagogisen tavan opettaa lapsia tunnetaidoissa. Tunnetaitohankkeessa päästiin tavoitteisiin, mutta sen eteen tehtiin kovasti töitä yhdessä.

Tunnetaitohanke sai alkunsa lapsiryhmän sen hetkisestä tarpeesta. Kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisyyn ja ryhmähengen parantamiseen tarvittiin uusia keinoja. Kasvatushenkilökunta koki, että oma osaaminen ei riitä vastaamaan lapsiryhmän tarvetta. Kevään aikana uutisoitiin myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin ”kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” – hankkeen tuloksista, joissa huomioitavaa oli se, että kiusaamista esiintyy päivähoidossa ja päivähoidon työntekijät tarvitsevat keinoja tunnistaa ja puuttua kiusaamistilanteisiin. Tunnetaitohanke oli siis kovin ajankohtainen myös valtakunnallisesti.

Tunnetaitojen opetusta ei oltu aikaisemmin tehty systemaattisesti, joten tähän tarvittiin henkilökunnan osaamisen kehittämistä. Kehittämispäivä ja tunnetaitokansio olivat tapoja, jolla saimme kaikki tietoisiksi tunnetaitojen opettamisesta lapsiryhmässä. Päiväkoti Merituulen henkilökunta koki oman osaamisensa vahvistuneet tunnetaitojen opetuksessa kehittämispäivässä. Lisäksi yhteiset keskustelut ja ajatuksen vaihdot toimivat motivoivina tekijöinä kehittää omaa osaamista. Tärkeimpänä motivoijana oli kuitenkin lapset. Se muutos joka lapsissa kevään aikana tapahtui.

Lasten osallistuminen tunnetuokioille ja innostus oli hankkeen merkittävintä antia. Ensimmäisillä tunnetuokio kerroilla lapset olivat hieman varautuneita ja omista tunteista puhuminen oli vaikeaa. Mitä pidemmälle hanke eteni, sen innokkaampia omista tunteistaan kertovia lapsia meillä oli. Tunnetuokiot olivat hyvin etukäteen suunniteltuja, mutta tuokioita muutettiin tunnetaitokansioon, koska muutama tehtävä ja leikki eivät sujuneet suunnitellun mukaisesti. 5-vuotiaat lapset tarvitsevat vielä hyvin lyhyet ja selkeät toimintaohjeet, jotta he ymmärtävät mitä ollaan tekemässä.

Tuokiot aloittava ”kehupiiri” muodostui lapsille todella tärkeäksi osaksi. Itsetunnon kehityksen kannalta pienet sanat ”minä olen hyvä” muiden sanomana oli erittäin tärkeää. Niinpä opinnäytetyön nimi ”Minä olen hyvä”, kertoo sen kaikkein tärkeimmän, jokainen lapsi tunteineen kaikkineen on hyvä ja arvokas, ainutlaatuinen lapsi.

Tunnetuokiot onnistuivat yli odotusten. Kevään lopussa huomasimme 5-vuotiaiden lasten ryhmäytymisen esimerkiksi ulkoleikeissä. Usein koko joukko 5-vuotiaita lapsia leikki yhdessä. Kasvattajien kokemusten mukaan myös kiusaamistilanteet helpottuivat ja lapset oppivat keskustelemaan erimielisyyksistä, fyysisen kontaktin sijaan. Leikeistä ulkopuolelle jättämistä tapahtui enää harvoin keväällä.

Tunnetaitohankkeessa lapsi nostettiin ”jalustalle”, hänen tunteensa ja ajatuksensa olivat hankkeen vetäjille tärkeitä. Suurten ryhmien ja henkilökunnan puuttumisen takia usein lapsen yksilöllinen huomioiminen on vaikeaa. Tunnetaitohankkeessa vetäjiä oli kolme, joten aikaa yksilölliselle huomioimiselle jäi vaikka ryhmä oli suuri 15 lasta käsittävä. Jos olisi ollut mahdollisuus niin olisimme jakaneet ryhmän vielä kahtia, jolloin lapsen yksilöllinen huomioiminen olisi onnistunut vieläkin paremmin. 5-vuotiaiden lasten kohderyhmä oli myös hyvä valinta, koska 5-vuotiaat osaavat jo sanallisesti kertoa, miltä jokin asia tuntuu. Koimme myös tärkeäksi sen, että 5-vuotiaat ryhmäytyvät ennen esikouluvuoden alkua.

Tunnetuokioilla käsiteltiin hyvin erilaisia tunteita. Tunnetuokio, jonka aiheena oli kiusaaminen oli kaikista rankin ja lapsia eniten mietityttävä asia. Sen tiimoilta käytiin paljon keskustelua. Kiusaamisaihetta kevensi kuitenkin sillä kerralla ryhmätheraplayn leikit, jossa lapset rasvasivat toistensa käsiä ja antoivat toisilleen suklaapalan suuhun. Leikkien avulla tunnelmaa saatiin kevennettyä ja jokaiselle jäi hyvä mieli tunnetuokiosta. Ryhmätheraplayn leikit lisäsivät selvästi ryhmähenkeä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Hankkeen tuotoksena syntynyttä tunnetaitokansiota kiiteltiin kovasti sen selkeyden takia. Kasvatushenkilökunnan on helppo toteuttaa tunnetaitotuokioita jatkossa, koska kansiossa on selkeät suunnitelmat. Tunnetaitokansio on koko henkilökunnan yhteisessä käytössä. Tunnetaitokansio ei sido kasvattajia käyttämään kansion tuokioita sellaisenaan, vaan omaa osaamista voi soveltaa tuokioihin ja näin kehittää tuokioita edelleen.

Hankkeessa mukana olleet vetäjät näkivät tuokiot tärkeiksi niin lasten kehityksen kuin kasvatuskumppanuudenkin kannalta. Hankkeen vetäjien mielestä ryhmätheraplayn, yhteyttä rakentavat leikit olivat parhaita mahdollisia leikkejä tunnetuokioihin. Ryhmätehraplay leikit paransivat selvästi ryhmähenkeä ja toisten huomioon ottamista. Leikit kevensivät sopivasti tuokioiden tunnelmaa.

Hankkeen tärkeydestä kertoo myös se, että tunnetaitohanke jatkuu keväällä 2011 uudelle 5-vuotiaiden lasten ryhmälle. Vanhemmilta tulleiden kyselyjen ja palautteen perusteella tunnetuokiot olivat toimintaa, jota jatkossakin halutaan kuuluvan päiväkotia Merituulen varhaiskasvatussuunnitelmaan 5-vuotiaiden lasten osalta.

Projektipäällikön tehtävä tässä hankkeessa oli mieluinen, koska henkilökunta oli alusta asti valmis kehittämään omaa työtään. Tunnetaitotuokioiden suunnittelemisen, yhteiset palaverit kasvatushenkilökunnan ja vanhempien kanssa sekä tunnetuokiot lasten kanssa olivat antoisia. Haikain mielin jätin taakseni hankkeen ja päiväkotia Merituulen henkilökunnan, jonka avulla yhdessä tekemällä saimme kehittämishankkeen päätökseen.

9 LOPPUSANAT

Jokaiseen jää jälki niistä, joiden kanssa kasvaa.
Hyvän jäljen jättää se, kuka saa mitä tarvitsee.
Se kasvaa, mille annetaan tilaa kasvaa.
Opetellaan kääntämään katse varjosta valoon.
(Helsingin Seurakuntayhtymä 2010)

LÄHTEET

Kirjallisuus:

Aho, S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Oy Edita Ab.

Alanen, L. & Karila, K.(toim.) 2009. Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.

Arajärvi, T. 1999. Hyvä lapsuus. Vauvasta koululaiseksi. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Väestöliitto.

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Juva: WS Bookwell Oy.

Cantell, H. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. 2010. PS-kustannus.

Helsingin Seurakuntayhtymä. 2010. Pienelle parasta.

Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S., Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.

Ikola-Norrbacka, R. 2004. Päivähoito-kuntien kilpailuvaltti: tutkimus lasten päivähoidosta vuosina 1996-2003. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Jalovaara, E. 2006. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus.

Karila, K. & Nummenmaa, A R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkot. Helsinki: WSOY.

Kaskela, M., Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes. Oppaita 63.

Keenan, T. & Evans, S. 2009. An Introduction to Child Development. Los Angeles: Sage.

Keltinkangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Keskinen, S., Virjonen, H. 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-Kustannus.

Kilponen, M-L. 2009. Suomen kuuden suurimman kaupungin lasten päivähoidon palvelujen ja kustannusten vertailu 2008. Helsinki: Edita.

Kinnunen, S. 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.

Kyrölämpi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Mäki-Opas, A. 1999. Murtuneet siivet. Auttamisen ja muuttumisen mahdollisuudet. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

- Niemistö, R. 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Tampere: Tammer-Paino.
- Nummenmaa, A R., Karila, K., Joensuu, M., Rönholm, R. 2007. Yhteisöllinen suunnittelu päiväkodissa.
- Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Juva: WSOY.
- Peltonen, A. Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: Lasten Keskus.
- Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T., Kullberg, M. 2005. Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelma, esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten Keskus.
- Mikkola, P., Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään: näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto.
- Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys –Puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Salminen, M. 2008. Tunne-etsivä. Opetusmateriaalia peruskoulun ja lukion tunnekasvatukseen.
- Seppänen-Järvelä, R., Karjalainen, V. 2006. Kehittämistyön risteyksiä. Stakes.
- Sinkkonen, J. 2009. Lapsen kanssa –hyvinä ja pahoina päivinä. Juva:WSOY.
- Silvén, M. 2010. Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilén, M., Vilhunen, R., Vartainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S., Kurvinen, A. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.
- Virtanen, P. 2005. Houkutteleva työyhteisö. Helsinki: Editat.

Elektroniset lähteet:

- Helsingin kaupunki. Kaupunkisuunnitteluvirasto 2010. (Viitattu 25.4.2010)
http://www.hel.fi/wps/portal/Kaupunkisuunnitteluvirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/k/sv/fi/Ajankohtaiset%20suunnitelmat/Projektialueet/Herttoniemenranta.
- Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2007:2. Viitattu 7.2.2010.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/0be8c5804dedfc3d8aebdf3cdcf455e5/Hki_varhaiskasvatussuunnitelma.pdf?MOD=AJPERES
- HS.fi.Uutiset. 2010. Lapsiköyhyys Suomessa lähes kolminkertaistunut 1990-luvulta. (Viitattu 26.10.2010)
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Lapsik%C3%B6yhyys+Suomessa+l%C3%A4hes+kolminkertaistunut+1990-luvulta/1135260714587>

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? (Viitattu 14.6.2010) <http://mlfbin.directo.fi/@Bin/530867e552f7f10af2fe7c1760dca335/1285833374/application/pdf/12510465/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>

Korkalainen, P. 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen. Ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen toimintaympäristöissä. (Viitattu 29.12.2010) <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/20351/9789513936167.pdf?sequence=1>

Marttunen, M. Kansanterveys-lehti 9/2005. Riittävän hyvä vanhemmuus. (Viitattu 26.10.2010) http://www.ktl.fi/portal/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/lehdet_2005/9_2005/riittavan_hyva_vanhemmuus

Tampereen yliopisto: varhaiskasvatuksen yksikkö. 2009. Osaamisen matkalaukku ja ammatillinen portfolio. Varhaiskasvatuksessa tarvittava osaaminen ja sen kehittäminen täydennyskoulutuksessa ja työssä oppimisena. (Viitattu 23.11.2010) http://www.uta.fi/laitokset/okl/vokl/pdf/Osaamisen_matkalaukku_2009.pdf

Opetushallitus. 2010. Tunteesta tunteeseen –ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. (Viitattu 24.5.2010) http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla

Päiväkoti Merituuli varhaiskasvatussuunnitelma. 2006. (Viitattu 1.12.2010) <http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/dfe745804a175ffc8964e93d8d1d4668/pk+Merituuli+vasu17012007.pdf?MOD=AJPERES>

Sosiaaliportti 2009. Varhaiskasvatus ja päivähoito. (Viitattu 6.2.2010) http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:28. Varhaiskasvatuksen uudistamisen linjauksia. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jaosto varhaiskasvatustalainsäädännön kehittämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. (Viitattu 11.11.2010) http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-9933.pdf

Tilastokeskus. 2010. Liitetaulukko 2. Perheväestö ja perheen keskikoko 1950-2009. (Viitattu 26.10.2010) http://www.stat.fi/til/perh/2009/perh_2009_2010-05-28_tau_002.fi.html

Tunnetaitojen pariin _____n kotiväki!

Aloitamme päiväkodissa 5-vuotiaiden kanssa Tunnetaito-projektin, joka kestää yhteensä 10 kertaa kevätlukukaudella 2010. Tunnetaitoprojektin avulla lapset tutustuvat erilaisiin tunteisiin sekä oppivat ymmärtämään miltä itsestä ja toisista tuntuu. Tunnetuokioilla opetellaan tunnistamaan, käsittelemään, hyväksymään ja ilmaisemaan erilaisia tunteita. Näin lapsen empatiakyky kehittyy ja lapset oppivat selvittämään ja ehkäisemään esimerkiksi kiusaamistilanteita. Lapsen on helpompi tulla toimeen itsensä ja toisten kanssa, kun hän on tutustunut omaan tunnemaailmaansa ja kykenee nimeämään erilaisia tunteita. Ehjä tunneinä on myös kaiken oppimisen perusta. Se, että on tunteineen sinut itsensä ja muiden kanssa, antaa mahdollisuuden muidenkin asioiden oppimiseen ja ymmärtämiseen.

Tunnetuokioiden aikana jokainen lapsi on omien tunteidensa paras asiantuntija. Siksi tunnetuokioilla ei ole hyviä ja vähemmän hyviä lapsia, vaan kaikki ovat taitureita omien tunteidensa suhteen. Tämä lisää lapsen itseluottamusta ja luo myönteistä ryhmähenkeä.

Tunnetuokiot toimii lasten ehdoilla aikuisen ohjauksessa. Tunneasioita käsitellään leikkien, sekä satujen, musiikin, kuvallisen ilmaisun ja ilmaisutaidollisen toiminnan avulla.

Vanhemmille Tunnetaitoprojekti tarjoaa oivan tavan tutustua lapsensa tunnemaailmaan uudesta näkökulmasta ja samalla myös tilaisuuden omien tunteiden käsittelyyn ja erilaiseen yhdessäoloon lapsen kanssa. Tunnetaitoprojekti ei vaadi kuitenkaan aikuisilta sen suurempaa panostusta kuin mihin on valmis. Lapset saavat kotiin tunnetaito vihkon, joka matkaa päiväkodin ja kodin väliä. Jokaisen tunnetuokion jälkeen lapsi saa kotitehtävän käsitelystä aiheesta. Kotitehtävä on suunniteltu niin, että lapsi selviytyy siitä itsenäisesti, mutta vanhempien kanssa tekeminen on toki hauskeempaa ja antoisampaa. Kotitehtävä tarjoaa vanhemmille mahdollisuuden jatkaa aiheen käsittelyä kotona. On kuitenkin tärkeää, että lapsi saa tehdä tehtävänsä niin kuin itse haluaa. Hänen mielipiteensä ja tunteensa saattavat olla hyvinkin erilaisia kuin meidän aikuisten. Tunnetuokioilla ei ole koskaan vääriä vastauksia.

Lisäksi vanhemmat saavat lasten tunnevihkoon kirjeen, jossa kerrotaan tuokiossa käsitellyistä aiheista. Kirjeiden avulla vanhemmat tietävät käsiteltävät teemat ja osaavat ennakoida mahdolliset lasta mietityttävät asiat ja kysymykset.

Tunnetuokiot: 18.1, 8.2, 15.2, 8.3, 22.3, 12.4, 26.4, 10.5, 17.5 ja 24.5. Tunteikkaita hetkiä lastenne kanssa!

1. KERTA TUNTEET - MITÄ TUNTEET OVAT?

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Tunnekeppejä (jokaiselle lapselle kaksi), pahviympyröitä (jokaiselle lapselle kaksi), maalarinteippiä, tussit, tunnekuvat, iso viltti/peitto, kotitehtävä ja kirje vanhemmille sekä loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU KUVASTA:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MITÄ TUNTEITA ON OLEMASSA?
- ONKO KIUKKU TUNNE?
- ONKO SE TUNNE KUN TEKEE MIELI JÄÄTELÖÄ?

3. TUNNEKEPPIEN ASKARTELEMINEN.

JOKAINEN LAPSI SAA KAKSI KEPPIÄ JA KAKSI PAHVIYMPYRÄÄ. TOISEEN YMPYRÄÄN PIIRRETÄÄN ILOINEN NAAMA JA TOISEEN YMPYRÄÄN SURULLINEN NAAMA. PAHVIYMPYRÄT VOI KIINNITTÄÄ KEPPIIN MAALARINTEIPILLÄ (MUISTAKAA LAITTAAN TUNNEKEPPEIHIN NIMET). TUNNEKEPIT KERÄTÄÄN LOPUKSI POIS, KOSKA NIITÄ TARVITAAN MUILLAKIN TUOKIOILLA.

4. TUNNEKEPPILEIKKI.

AIKUINEN ESITTÄÄ KYSYMYKSIÄ JA LAPSEN PITÄÄ NOSTAA ESIIN JOKO ILOINEN NAAMA TAI SURULLINEN NAAMA. VÄITTÄMIÄ:

- OLET SAANUT JÄÄTELÖN, MUTTA SE TIPPUU MAAHAN. MILTÄ SINUSTA TUNTUU?
  - OLET YKSIN KOTONA. MILTÄ SE TUNTUU?
  - OLET SAANUT SYNTYMÄPÄIVÄLAHJAKSI KAUKAAN TOIVOMASI TAVARAN. MILTÄ SE TUNTUU?
  - PARAS YSTÄVÄSI EI HALUAKKAAN LEIKKIÄ KANSSASI. MILTÄ SINUSTA TUNTUU?
- (LOPUKSI RYHMÄN ETEEN VOI TULLA JOKU LAPSISTA, JOKA ESITTÄÄ MUILLE LAPSILLE KYSYMYKSEN, MILTÄ SINUSTA TUNTUU JOS...?)

5. TUNNENURKKALEIKKI

HUONEEN SEINILLE ON LAITETAAN KUVIA MUTUTOUKISTA, JOILLA ON ERILAINEN TUNNE. LAPSEN PITÄÄ VALITA MINKÄ KUVAN LUOKSE MENEE JA MILTÄ HÄNESTÄ TUNTUU, KUN AIKUINEN LUKEE VÄITTÄMÄN. KUVAT JA TUNTEET ON HYVÄ KÄYDÄ ALUKSI YHDESSÄ LÄPI. VÄITTÄMIÄ:

- MILLAISELTA SINUSTA TUNTUU, JOS ET PÄÄSE MUIDEN LASTEN LEIKKIIN MUKAAN?
- MILLAISELTA SINUSTA TUNTUU, KUN AIKUINEN KOMENTAA SINUA?
- MILLAISELTA SINUSTA TUNTUU, KUN AUTAT KAVERIASI SIIVOAMAAN LELUJA?
- MILLAISELTA SINUSTA TUNTUU TULLA PÄIVÄKOTIIN?

6. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (HALAUS):

LAPSET SEISOVAT PIIRISSÄ, PIIRIN KESKELLE SAA MENNÄ YKSI LAPSI JOKA PEITETÄÄN VILTILLÄ, OHJAAJA SAA NÄYTTÄÄ KUKA MENEE HALAAMAAN KESKELLÄ OLEVAA LASTA. VILTIN ALLA OLEVAN LAPSEN PITÄÄ YRITTÄÄ TUNNISTAA, KUKA HALAAJA OLI. KAIKKI HALUKKAA PÄÄSEVÄT PIIRIN KESKELLE.

7. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

8. LOPPULAULU

2. KERTA TUNTEEN JA TEON ERO - TÖNIÄ VAI HALIA?

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE: käsinuket, höyheniä, kotitehtävä ja kirje vanhemmille sekä loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MILTÄ TUNNETOUKISTA TUNTUU?
- MITÄ SAATTAAPAPAHTUA SEURAAVAKSI?
- MITEN TILANTEESTA VOI SELVITÄ NIIN, ETTEI KUMPAANKAAN SATU?
- MITÄ ITSE TEET, KUN OLET OIKEIN VIHAINEN?

3. TUNNELORU:

LORUSSA ON TÄRKEÄÄ, ETTÄ TUNTEIDEN NIMET LAUSUTAAN ERILAISILLA ÄÄNENPAINOILLA; VIHaisuutta voi huutaa ja pelokuutta kuiskia. LAPSET VOIVAT ILMAISTA ERILAISIA LORUSSA ESIINTYVIÄ TUNTEITA MYÖS LIIKKUMALLA JA ELEHTIMÄLLÄ.

TUNNELORU

"LORUTAN, LORUTAN ILMAN TUNNETTA LORUTAN! LOPPUU TUNTEETTOMUUS, ALKAA VIHaisuUS. VIHAILEN, VIHAILEN, HUUTAMALLA KIUKKUILEN! LOPPUU VIHaisuUS, ALKAA PELOKKUUS. PELKÄILEN, PELKÄILEN, KUISKIMALLA HENKÄILEN! LOPPUU PELOKKUUS, ALKAA ROHKEUS. ROHKEILEN, ROHKEILEN, ÄÄNEKKÄÄSTI PUHELEN! LOPPUU ROHKEUS, ALKAA UJOILU. UJOILEN, UJOILEN, HISSUKSEEN VAIN HIIPPAILEN! LOPPUU UJOILU, ALKAA ILOILU. ILOILEN, ILOILEN, KIKATELLEN KIRMAILEN! LOPPUU ILOISUUS, ALKAA SURUISUUS. SURUILEN, SURUILEN, ITKUISENA SURUILEN! LOPPUU SURUISUUS, ALKAA HELPPOILU. HELPPOILEN, HELPPOILEN, MIELIN MÄÄRIN TEMPPUILEN."

4. TUNNE-ESITYKSET KÄSINUKEILLA

OHJAAJA VOI ESITTÄÄ KAHDELLA KÄSINUKELLA ESIMERKKI NÄYTELMÄN, JONKA JÄLKEE LAPSET JAETAAN PAREIKSI JA HE SAAVAT HARJOITELLA NÄYTELMÄN, MISSÄ ON JOKU TAPPELUTILANNE. JOKAISEN ESITYKSEN JÄLKEEN MIETITÄÄN YHDESSÄ MITÄ OLISI VOINUT TEHDÄ TOISIN, ETTEI TAPPELUA OLISI SYNTYNYT.

ESIMERKKI DIALOGISTA:

KAVERI 1:

"TERVE. OLEN OLLI JA OLEN AIKA KIUKKUISELLA PÄÄLLÄ!"

KAVERI 2

"HEIPPA OLLI! TULE MINUN KANSSANI LEIKKIMÄÄN UUDELLA SUPERHIENOLLA PALLOLLANI."

KAVERI1:

"JOO. KIVAA! MINÄ KOKEILEN SITÄ ENSIN!"

KAVERI 2:

EI KUN MINÄ. EN OLE VIELÄ EHTINYT ITSEKKÄÄN KOKEILLA SITÄ. SAAT SITTEN KOKEILLA MINUN JÄLKEENI.

KAVERI 1:

"SINÄ OLET TYHMÄ KAVERI. EN ENÄÄ LEIKI SINUN KANSSA, VAAN TÖNÄISEN SINUT KUMOON!"

KAVERI 2:

(ITKEE)

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (HÖYHENLEIKKI):

LAPSET JAETAAN PAREIKSI JA HE OTTAVAT MUUTAMAN METRIN VÄLIMATKAA TOISIINSA. TOINEN LAPSISTA SAA HÖYHENEN JOKA HÄNEN PITÄÄ PUHALTAA KAVERILLE. KAVERI OTTAA HÖYHENEN KIINNI KÄMMENELLEEN. VAIHDETAAN OSIA. MUISTAKAA KANNUSTAA TOISIANNE!

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMILLE

7. LOPPULAULU

3. KERTA TUNTEIDEN NÄYTTÄMINEN - YKSIN VAI RYHMÄSSÄ

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE: Kopiot lapsille ”peilin tunne” tehtävästä, surullinen musiikki, iloinen musiikki, pelottava musiikki ja omavalintainen musiikki, tunnekepit, kotitehtävä ja kirje vanhemmille sekä loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KUVASTA KESKUSTELU:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MILTÄ PUUN TAKANA KURKKIVISTA TOUKISTA TUNTUU?
- MITÄ NE VOIVAT TEHDÄ TAI SANOA?
- MITÄ TOUKAT JUTTELEVAT?
- MILTÄ NIISTÄ TUNTUU?
- KUKA TÄSSÄ KUVASSA OLEVISTA TUNNETOUKISTA, SINÄ HALUAISIT OLLA?

3. TUNNE TÖPPÖSESSÄ LEIKKI

LEIKKI ON ”VETTÄ KENGÄSSÄ”-LEIKKI MUUNNELTUNA TUNNELEIKIKSI.

RYHMÄ JAETAAN KAHTEN YHTÄ SUUREEN OSAAN, TOINEN PUOLI MENEET HETKEKSI OVEN ULKOPUOLELLE JA ASETTUU SIELLÄ JONOON. TOISET LAPSET ISTUVAT PUOLIMPYRÄN MUOTOON ASETETTUIHIN TUOLEIHIN JA VALITSEVAT ITSELLEEN JONKIN LISTALLA OLEVISTA TUNTEISTA. (ESIM. ILO, SURU, VIHA, RAKKAUS, PELKO, ROHKEUS) KUN KAIKKI TUOLIPAIKOILLA OLEVAT OVAT VALINNEET JONKIN TUNTEEN, SAA OVEN TAKAA TULLA YKSII LAPSI VUOROLLAAN SISÄLLE.

LAPSI VALITSEE JONKUN ISTUJISTA JA SANOO:

”HEI MINÄ OLEN SURULLINEN – OLETKO SINÄKIN? JOS TUOLILLA ISTUJA ON VALINNUK SURUN, HÄN SANOO SURULLISELLA ÄÄNELLÄ ”KYLLÄ MINÄKIN OLEN SURULLINEN.” JA NÄIN ON ENSIMMÄINEN TUNNEPARI LÖYTYNUT. TUOLILLA ISTUNUT JA HÄNEN TUNNEPARINSA SIIRTYVÄT ISTUMAAN TOISAALLE. JOS TUOLILLA ISTUJAN TUNNE ON JOKIN MUU KUIN MITÄ KYSYJÄ EHDOTTA, ESIMERKIKSI ILO. HÄN SANOO ILOISELLA ÄÄNELLÄ: ”TUNNE TÖPPÖSESSÄ! MINÄ OLEN ILOINEN!” KYSYJÄ LÄHTEE YHDELLÄ JALALLA POMPPIMAAN TAKAISIN OVEN TAKSE JA MENEET JONON VIIMEISEKSI. NYT SEURAAVA KYSYJÄ SAA TULLA KOKEILEMAAN ONNEAA. KUN KAIKKI TUNTEET OVAT LÖYTÄNEET PARINSA ON AIKA VAIHTAA PUOLIA.

4. PEILIN TUNNE

LAPSILLE JAETAAN KYNÄT JA AIHEESEEN LIITTYVÄ ”YHDISTÄ TUNNE JA PEILIKUVA” –TEHTÄVÄ. JOKAINEN LAPSI SAA TEHDÄ TEHTÄVÄN OMAAN TAHTIINSA. OHJAAJA KIERTÄÄ KATSELEMASSA.

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (”PANNUKAKKU” JA ”MANSIKKAHILLO”)

OHJAAJA SANOO

ERI TUNTEELLA JA ÄÄNEN PAINOLLA SANAN ”PANNUKAKKU”, JOHON LAPSET VASTAAVAT SAMALLA TUNTEELLA JA ÄÄNEPAINOLLA ”MANSIKKAHILLO”. (TUNTEITA VOI OLLA ILO, SURU, VIHA, RAKKAUS, PELKO, ROHKEUS JNE.)

6. MILTÄ MUSIIKKI TUNTUU? OHJAAJA JAKAA LAPSILLE TUNNEKEPIT. OHJAAJA SOITTAA CD:LTÄ SURULLISEN LAULUN JA LAPSET SAAVAT NÄYTTÄÄ MILTÄ MUSIIKKI TUNTUI, ILOISEN NAAMA VAI SURULLINEN NAAMA. TÄMÄN JÄLKEEN OHJAAJA SOITTAA ILOISEN LAULUN, PELOTTAVAN LAULUN JA OMA VALINTAISEN LAULUN, JOKAISEN LAULUN LOPUKSI NÄYTETÄÄN TUNNEKEPILLÄ, MILTÄ LAULU TUNTUI.

7. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMILLE 8. LOPPULAULU

4. KERTA SOSIAALISET TUNTEET - KAVERIT JA YKSINÄISYYS

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Huivi sokkoleikkiä varten, paljon muovailuvahaa, vahakangasta muovailuvahan alle, kotitehtävä ja kirje vanhemmille sekä loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI.

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU KUVASTA

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MIKSI TUNNETOUKKA ON YKSIN?
- MITEN TUNNETOUKKA SAA KAVEREITA?
- MITÄ KOLME PALLON KANSSA SEISOVAA TUNNETOUKKA VOISIVAT TEHDÄ?
- KUKA KUVASSA ON ROHKEIN? MIKSI?
- ONKO JOKU KUVASSA SURULLINEN?

3. SOKKOLEIKKI

LAPSET ASETTUVAT PIIRIIN PITÄEN TOISIAAN KÄDESTÄ. VALITAAN SOKKO, JOKA ASETTUU PIIRIN KESKELLE SILMÄT HUIVILLA SIDOTTUINA. PIIRI HÄNEN YMPÄRILLÄÄN LÄHTEE PYÖRIMÄÄN JA LAULAMAAN LAULUA:

"TULE YSTÄVÄKSI NÄIN, KAVERIKSI NIMITTÄIN

MEILLÄ HAUSKEMPAA ON KÄSIKKÄIN.

KÄDET YHTEEN LYÖN, JALOILLANI TÖMISTÄN SITTEN LOPUKSI NÄIN HYPÄHDÄN, HUI!"

KUN LAULU LOPPUU, SOKKO KULKEE KOHTI PIIRISSÄ OLEVAA LASTA JA YRITTÄÄ ARVATA KUKA TÄMÄ ON. KAIKKI HALUKKAAT SAAVAT VUOROLLAAN OLLA SOKKONA PIIRIN KESKELLÄ.

4. MUOVAILUKUVAELMA:

LAPSET JAETAAN KAHTeen RYHMÄÄN. TARKOITUKSena ON MUOVAILUVAHOILLA MUOVAILLA TILANNE, JOSSA KEKSITÄÄN YHTEINEN LEIKKI MISSÄ KAIKKI OVAT MUKANA LEIKKIMÄSSÄ. HAHMOT VOIVAT OLLA ELÄIMIÄ, IHMISIÄ, TOUKKIA TAI EPÄMÄÄRÄISIÄ MÖYKKYJÄ, TÄRKEINTÄ ON ETTÄ KAIKKI LAPSET OVAT SAMASSA LEIKISSÄ. RYHMÄT SAAVAT KERTOAA VUOROTELLEN TOISILLEEN, MINKÄ YHTEISEN LEIKIN HE KEKSIVÄT.

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (PANTOMIIMILEIKKI)

LAPSET SAAVAT VUOROLLAAN (HALUKKAAT) ESITTÄÄ LEIKKIÄ/TEKEMISTÄ. YLEISÖ ARVAA, MIKÄ LEIKKI TAI TEKEMINEN ON KYSEESSÄ. ESIMERKKEJÄ: TISKAAMINEN, PIILOSILLA OLO, NUKKUMINEN, PIIRTÄMINEN, HIPPA, SIIVOAMINEN, LUKEMINEN, NUKKELEIKKI, TIETOKONEPELIN PELAAMINEN, UIMINEN JNE. TAI SITTEN LAPSI VOI KEKSIÄ ITSE LEIKIN TAI TEKEMISEN MINKÄ HALUAA ESITTÄÄ.

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

7. LOPPULAULU

5. KERTA ITSETUNTO -MINÄ KELPAAN TÄLLAISENA

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Valkoista paperia (A4) jokaiselle lapselle omansa, tussit, suuri kartonki johon lasten kuvat liimataan, saippuakuplapullo, tunnekuvat, kotitehtävä ja kirje vanhemmille, loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU KUVASTA:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MILTÄ MUTUSTA TUNTUU?
- MITÄ ON TAPAHTUNUT?
- OLETKO SINÄ HYVÄ SELLAISENA KUN OLET?
- MITÄ TARKOITTAÄ HYVÄ ITSETUNTO?

3. OMA KUVA.

JOKAISELLE LAPSELLE JAETAAN PAPERIT JA TUSSIT. PAPERILLE PIIRRETÄÄN OMA KUVA. KUVAN PIIRTÄMISEN JÄLKEEN KUVA LEIKATAAN IRTI PAPERISTA JA OHJAAJA LIIMAA SEN ISOLLE KARTONGILLE SEINÄLLE. JOKAINEN SAA NÄYTTÄÄ OMAN KUVANSA JA KERTOÄ MUILLE MISSÄ ON HYVÄ. (ESIM. "OLEN HYVÄ UIMAAN") LOPUKSI OHJAAJA NÄYTTÄÄ VUOROTELLEN KUVIA JA KYSYY "KUKA TÄMÄ ON JA MISSÄ HÄN ON HYVÄ?"

4. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (SAIPPUKUPLIEN POKSAUTUS)

OHJAAJA KYSYY VUOROTELLEN LAPSILTA MILLÄ HALUAT RIKKOA SAIPPUAKUPLAN (ESIM. NENÄLLÄ, KORVALLA, VARPAALLA JNE.), TÄMÄN JÄLKEEN OHJAAJA PUHALTAA SAIPPUAKUPLAN JA OTTAA SEN KIINNI PUHALLUSRENKAASEEN, JONKA LAPSI RIKKOO HALUAMALLAAN TAVALLA, KIERROS LÄPI. LOPUKSI OHJAAJA PUHALTAA PALJON SAIPPUAKUPLIA ILMAAN JA LAPSET SAAVAT HUUTAA NIIN PALJON KUIN JAKSAVAT AINA SIIHEN SAAKKA KUNNES KUPLAT OVAT HÄVINNEET.

5. TUNNENURKAT

LAITETAAN TUNNEKUVAT HUONEESEEN. MILLAISelta SINUSTA TUNTUU JOS...

- SINUA KEHUTAAN VIISAAKSI.
- SINÄ TEET ENSIMMÄISEN MAALIN JALKAPALLOSSA.
- SINUA HAUKUTAAN RUMAKSI.
- KUN OLET YKSIN.
- ASKARTELUSI LAITETAAN ROSKIIN.
- ÄITI TAI ISÄ HALAA SINUA.
- KUN LEIKITÄÄN TÄTÄ LEIKKIÄ.

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

7. LOPPUMUSIIKKI

6. KERTA PELKO JA ROHKEUS -MIKÄ PELOTTAA? MIKÄ ROHKAISEE?

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Jännittävä musiikki, sieniä myrkkysienileikkiin sekä sienikori, A3 paperit (jokaiselle lapselle omansa) , vesivärit, sanomalehden aukeamia (jokaiselle lapselle omansa)

1. KEHUPIIRI.

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU KUVASTA

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MILTÄ TOUKISTA TUNTUU?
- KUKA KUVASSA PELKÄÄ ENITEN?
- KUKA ON ROHKEIN?
- PELOTTAAKO JOKAISTA JOSKUS JOKIN ASIA?

3. MYRKKYSIENI LEIKKI.

LAITETAAN TAUSTALLE SOIMAAN JÄNNITTÄVÄ MUSIIKKI. YKSI LAPSISTA SAA MENNÄ OVEN ULKOPUOLELLE JA MUUT LAPSET VALITSEVAT SIENISTÄ MYRKKYSIENEN. OVEN ULKOPUOLELLA OLEVA LAPSI TULEE TAKAISIN RYHMÄÄN JA ALKAA KERÄÄMÄÄN KORIIN SIENIÄ, MUIODEN LASKIESSA 1, 2, 3 JNE. MYRKKYSIENEN KOHDALLA KAIKKI LAPSET HUUTAVAT KOVALLA JA PELOTTAVALLA ÄÄNELLÄ MYRKKYSIENI. LEIKKIÄ VAIHTUU SEURAAVAAN. KAIKKI HALUKKAAT SAAVAT OSALLISTUA.

4. MAALATAAN VESIVÄREILLÄ TAULU, JOKA ON PELOTTAVA. MAALAAMISEEN JÄLKEEN TYÖT LAITETAAN SEINÄLLE JA JOKAINEN SAA NÄHDÄ TOISTENSA MAALAUKSET.

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (SANOMALEHTILEIKKI):

LAPSI KIIPEÄÄ TUOLILLE JA HYPPÄÄ OHJAAJIEN REUNOISTA PITÄMÄN SANOMALEHDEN SIVUN LÄPI. KAIKKI JOTKA USKALTAVAT SAAVAT OSALLISTUA LEIKKIIN.

6. KOTEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

7. LOPPUMUSIIKKI

7. KERTA KIUUSAAMINEN -MIKSI KIUSATAAN? MIKÄ ON KIUUSAAMISTA?

ESIVALMISTELUT TUOKIOILLE:

Roolivaatteita, palloja, käsirasva, suklaapalat, tunnekuvat, kotitehtävä ja kirje vanhemmille, loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU KUVASTA:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- ONKO KUVASSA JOKU KIUUSAAJA?
- MIKSI JOKU KIUUSAA?
- MITÄ VOIT TEHDÄ JOS SINUA KIUSATAAN?
- MITÄ VOIT TEHDÄ, JOS NÄET, ETTÄ JOTAKUTA TOISTA KIUSATAAN?

3. MIKSI KIUUSAA? –NÄYTELMÄ

JAETAAN LAPSET RYHMIIN. JOKAINEN RYHMÄ VALITSEE JOUKOSTAAN SEN JOKA KIUUSAAJA. TILANNE VOI OLLA YKSINKERTAINEN; KIUUSAAJA VIE TOISILTA PALLON KESKEN PELIN.

ESIMERKIKSI:

- HEI! ANNA SE PALLO MINULLE!
- ENKÄ ANNA. MIKSI SINÄ YRITÄT KIUSATA MEITÄ?
- (LAPSEN KEKSIMÄ VASTAUS)
- MILTÄ TUNTUU, KUN KIUUSAA MUITA?
- (LAPSEN KEKSIMÄ VASTAUS)
- TULISIT MIELUUMMIN MEIDÄN PELIIN!
- (KIUSAAJAN KEKSIMÄ VASTAUS)

JOKAINEN RYHMÄ HARJOITTELEE ESITYKSIÄ OHJAAJAN KANSSA. KUN ESITYS ON VALMIS, SE ESITETÄÄN TOISILLE RYHMILLE. ESITYSTEN JÄLKEEN ON TÄRKEÄÄ PURKAA ROOLIT, KUKAAN TÄSSÄ RYHMÄSSÄ EI OLE OIKEASTI KIUUSAAJA!

4. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (RASVAAMINEN JA SUKLAA)

VAIKEAA AIHETTA KUTEN KIUUSAAMINEN ON HYVÄ KEVENTÄÄ VUOROVAIKUTUSLEIKILLÄ, JOKA TUO HYVÄN OLOON. JAETAAN LAPSET PAREIKSI JA OHJAAJA JAKAA VUOROTELLEN LAPSILLE KÄSIRASVAA JOLLA RASVATAAN KAVERIN KÄDET, LOPUKSI KUN MOLEMPIEN KÄDET ON RASVATTU SYÖTETÄÄN KAVERILLE SUUHUN SUKLAAPALA JA NAUTITAAN!

5. TUNNENURKAT

MENE SEN VÄITTÄMÄN LUO, MILTÄ SINUSTA OHJAAJAN KERTOMA VÄTTÄMÄ TUNTUU. VÄITTÄMÄT LIITTYVÄT TÄLLÄ KERTAA KIUUSAAMISEEN: MILTÄ SINUSTA TUNTUU, JOS....

- JOKU TÖNÄISEE SINUA VAHINGOSSA
- JOKU TÖNÄISEE SINUA TAHALLAAN
- KUKAAN EI PYSÄHDY AUTTAMAAN KUN KAADUT
- JOKU HAUKKUU PARASTA KAVERIASI
- JOKU PELOTTELEE SINUA KERTOMALLA KAUHUTARINA
- JOKU KEKSII KIVAN LEIKIN, JOTA KAIKKI PÄÄSEVÄT LEIKKIMÄÄM
- JOKU KEKSII KIVAN LEIKIN, MUTTA SINUA EI OTETA MUKAAN

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VAHEMMILLE

7. LOPPUMUSIIKKI

8. KERTA AUTTAMINEN - KUKA VOI AUTTAA? KUINKA VOIN AUTTAA?

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Aikakauslehtiä, muutama iso kartonki, muutama ilmapallo, kotitehtävä ja kirje vanhemmille, loppumusiikki.

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MIKÄ ON AUTTAMISTA?
- MILTÄ SIITÄ TUNTUU, JOKA AUTTAA?
- MILTÄ SIITÄ TUNTUU, JOTA AUTETAAN?
- OLETKO SINÄ AUTTANUT KETÄÄN?
- MILLOIN SINÄ OLET TARVINNUT APUA?

3. AUTTAMISKUVAT.

JOKAINEN SAA ETSIÄ AUTTAMISKUVIA LEHDISTÄ JA LIIMATA NE YHTEISELLE KARTONGILLE. KATSOTAAN KUVAT YHDESSÄ LÄPI. (TÄSSÄ TEHTÄVÄSSÄ TARVITAAN OHJAAJAN APUA).

4. NÄYTELMIÄ.

LAPSET JAETAAN PAREIKSI. JOKAINEN SAA AIKUISELTA VUOROLLAAN AIHEEN JA TUNNETILAN. NÄYTELMÄT ESITETÄÄN VUOROTELLEN JA MUUT OVAT YLEISÖNÄ. ARVUUTELLAAN AIHE JA TUNNETILA. AIHEITA OVAT:

- UIMASSA (ILOINEN TUNNETILA)
- HYPPYNARULLA HYPPÄÄMINEN (VIHAINEN TUNNETILA)
- JUOKSEMINEN (SURULLINEN TUNNETILA)
- HAMPAIDEN HARJAUS (PELOKAS TUNNETILA)
- LATTIAN LAKAISU (ROHKEA TUNNETILA)
- PALLOLLA HEITTELY (SURULLINEN TUNNETILA)
- PIIRTÄMINEN (VIHAINEN TUNNETILA)

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (ILMAPALLON KULJETUS)

LAPSET JAETAAN PAREIKSI. PARIN TEHTÄVÄNÄ ON KULJETTAA ILMAPALLOA TIETTY MATKA VATSOJEN VÄLISSÄ NIIN ETTEI PALLO PUTOA, MUUT KANNUSTAVAT. JOKAINEN PARI VUOROLLAAN.

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

7. LOPPULAULU

9. KERTA HYVÄ OLO, PAHA OLO -MITÄ MINÄ HALUAN?

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

nimilappuja, korttipohjia, tusseja, liimaa, kiiltokuvia, tarroja ja muuta mahdollista materiaalia postikorttien tekoon, iloinen musiikki, kotitehtävä ja kirje vanhemmille, loppumusiikki

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU:

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- KENESTÄ TUNTUU HYVÄLTÄ?
- TUNTUUKO JOSTAKIN PAHALTA?
- ONKO KUVASSA JOLLAKIN VAIKEAA SANOA MITÄ HALUAA?

3. TUOLIRINKI.

LAITETAAN TUOLIT VALMIIKSI YMPYRÄÄN. VALITAAN YKSI LAPSI, JOKA JATKAA LAUSETTA: "MINÄ PIDÄN...." KAIKKI JOTKA PITÄVÄT SAMASTA ASIASTA, NOUSEVAT YLÖS, JATKETAAN KIERROS LÄPI NIIN, ETTÄ JOKAINEN SAA SANOA MISTÄ PITÄÄ. ON HYVÄ HUOMATA, ETTÄ EMME VÄLTTÄMÄTTÄ PIDÄ SAMOISTA ASIOISTA!

4. KORTTI KAVERILLE.

ARVOTAAN NIMILAPPUJEN AVULLA KUKA TEKEE KORTIN KENELLEKKIN. JOKAINEN ASKARTELEE KORTIN SILLE KAVERILLE KENEN NIMEN SAI. LOPUKSI JAETAAN KORTIT.

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (TUOLILEIKKI):

LAITETAAN TUOLIT YMPYRÄN MUOTOON, ALUKSI JOKAISELLE LEIKKIJÄLLE ON OMA TUOLI. LAITETAAN ILOINEN MUSIIKKI SOIMAAN JA LEIKKIJÄT KIERTÄVÄT TUOLIRINKIÄ. OHJAAJA PYSÄYTTÄÄ MUSIIKIN, TÄMÄN JÄLKEEN JOKAINEN LEIKKIJÄ ETSII ITSELLEEN ISTUMAPAIKAN. VÄHENNETÄÄN YKSI TUOLI LEIKISTÄ POIS JA LAITETAAN MUSIIKKI TAAS SOIMAAN. TUOLIT VÄHENNEVÄT LEIKISTÄ KOKOAJAN, MUTTA LEIKKIJÄT EIVÄT. JOS LEIKKIJÄ EI LÖYDÄ MUSIIKIN PYSÄHTYESSÄ VAPAATA TUOLIA, SAA HÄN MENNÄ ISTUMAAN TOISEN LEIKKIJÄN SYLIIN SAMALLE TUOLILLE. LOPUKSI KAIKKI LEIKKIJÄT ISTUVAT SAMALLA TUOLILLA.

6. KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE

7. LOPPUMUSIIKKI

10. KERTA –EMPATIA, TUNNEMUKSU JUHLAT

ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:

Jäätelöt, vaahtokarkit, suklaapalat, käsirasva, sanomalehden aukeamat, diplomit, kotitehtävä ja kirje vanhemmille, loppumusiikki

1. KEHUPIIRI

2. ALOITUSKUVA JA KESKUSTELU

- MITÄ KUVASSA TAPAHTUU?
- MILTÄ JÄÄTELÖÄ SYÖVISTÄ TOUKISTA TUNTUU?
- MITÄ TOISET VOISIVAT TEHDÄ, ETTEI JÄÄTELÖNSÄ PUDOTTAVALLA OLISI NIIN PAHA MIELI?

3. JÄÄTELÖHETKI.

JOKAINEN SAA JÄÄTELÖN, NAUTITAAN NE YHDESSÄ.

4. ALOITUSKUVAT.

ASETETAAN HUONEESEEN KAIKKI 10 KERRAN ALOITUSKUVAT. LAPSET SAAVAT VALITA, MIKÄ KERTA OLI HEIDÄN MIELESTÄÄN HAUSKIN. ”MENE SEN KUVAN LUOKSE, MIKÄ OLI SINUSTA MUKAVIN KERTA.” JOKAINEN SAA VUOROLLAAN KERTOAA, MIKSI VALITSI JUURI SEN KUVAN.

5. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (SANOMAHDEN LÄPI HYPPÄÄMINEN)

6. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (HERKKUSIENI)

YKSI LAPSISTA MENE OVEN ULKOPUOLELLE. MUUT LEIKKIJÄT PIILOTTAVAT YHDEN KERTAKÄYTTÖMUKIN ALLE VAAHTOKARKIN. OVEN ULKOPUOLELLA OLEVA SAA TULLA POMIMAAN MUKEJA JA MUUT LASKEVAT 1, 2, 3 JNE. KUN MUKIN ALTA PALJASTUU VAAHTOKARKKI, LAPST HUUTAVAT ”HERKKUSIENI”, LÖYTÄJÄ SAA SYÖDÄ VAAHTOKARKIN. JOKAINEN VUOROLLAAN SAA OLLA POMIJA.

7. VUOROVAIKUTUSLEIKKI (KÄSIEN RASVAUS JA SUKLAAN SYÖTTÄMINEN KAVERILLE)

8. DIMPOLOMIT (TUNNETOUKKA ”PEHMOTOUKKA” OJENTAA DIPLOMIT), KOTITEHTÄVÄT JA KIRJE VANHEMMILLE

9. LOPPULAULU

ILONA ILOISEN HUONE

- Katsokaan DVD: n kannesta Turilas ja Jäärä
- Kuunnelkaa alkulaulu DVD:ltä

Turilas ja Jäärä-laulu:

”Jos hiljaa olet hetken aikaa,
saatat kuulla metsän taikaa.
Alla ruohikon ja sienten,
maailma on pienen pienten:

perhosten ja pörriäisten,
matojen ja mönkiäisten.
Mitä puuhaa koloisansa
villi ötököiden kansa.”

- Turilas ja Jäärä (osa DISKOKUNINGAS) kesto n. 5 minuuttia
- Keskustelu: Mikä teki elokuvassa Turilaan iloiseksi?
Mikä teki elokuvassa Jäärän iloiseksi?
- Kirjoittakaa ryhmänne omia kommentteja seinälle, mikä tekee sinut iloiseksi?
- Näyttäkää jokainen iloinen ilme peilille vuorotellen
- Kuunnelkaa lopuksi Pikku Oravan Naurava kulkuri laulu (laulu nro 17)

Iloista päivää kaikille!!!!

SUVI SURULLISEN HUONE

Turilas ja Jäärä-laulu:

”Jos hiljaa olet hetken aikaa,
saatat kuulla metsän taikaa.

Alla ruohikon ja sienten,
maailma on pienen pienten:

perhosten ja pörriäisten,
matojen ja mönkiäisten.

Mitä puuhaa koloisansa
villi ötököiden kansa.”

- Turilas ja Jäärä (osa ENSILUMI) kesto n. 5 minuuttia
- Keskustelu: Mikä elokuvassa oli surullista?
- Kirjoittakaa omia kommentteja seinälle, mikä tekee sinut surulliseksi?
- Miten voi lohduttaa jos huomaa, että toinen on surullinen?
- Kuunnelkaa lopuksi laulu ”mieli musta”(nro 3)

VILLE VIHAISEN HUONE

Turilas ja Jäärä- laulu:

”Jos hiljaa olet hetken aikaa,
saatat kuulla metsän taikaa.
Alla ruohikon ja sienten,
maailma on pienen pienten:

perhosten ja pörriäisten,
matojen ja mönkiäisten.
Mitä puuhaa koloisansa
villi ötököiden kansa.”

- Turilas ja Jäärä DVD (osa Purkkapäivä)
  - Keskustelu elokuvasta:
    - Miksi Turilas ja Jäärä olivat toisilleen vihaisia?
    - Miten elokuva päättyi?
    - Mikä saa sinut vihaiseksi? (kirjoittakaa seinälle kommentteja)
    - Miltä vihainen ilme näyttää? (näyttäkää ilmeet toisillenne)
  - Kuunnelkaa CD:ltä laulu Kuningas ei nro 10

RAISAN RAKKAUS HUONE

Turilas ja Jäärä-laulu:

”Jos hiljaa olet hetken aikaa,

saatat kuulla metsän taikaa.

Alla ruohikon ja sienten,

maailma on pienen pienten:

perhosten ja pörriäisten,

matojen ja mönkiäisten.

Mitä puuhaa koloisansa

villi ötököiden kansa.”

- Katsokaan videolta osa Ballerina

- Keskustelu:

Keneen Turilas elokuvassa rakastuu?

Mitä Jäärä tekee elokuvassa sellaista, mistä tietää hänen olevan Turilaan hyvä ystävä?

Ketä sinä rakastat? (kirjoittakaa kommentit seinälle)

- Kuunnelkaa CD:ltä Minttu ja Ville nro 4

- Jokainen saa ottaa sydän karkin

- Olette päässeet tutustumaan nyt neljään tunteeseen iloon, suruun, vihaan ja rakkauteen. Kaikki tunteet mitä tunnet ovat sallittuja, mutta muistathan ettei kaikki teot kuitenkaan ole sallittuja. Mukavaa tunnerikasta kesää teille kaikille!
Toivoo: Turilas ja Jäärä ☺

ALOITUSKERTA: "TERVETULOLO MUKAAN TUNNEMUKSU TUOKIOLLE!"**ESIVALMISTELUT TUOKIOLLE:**

- Ota tuokiolle mukaan pehmo Mututoukka (repussa kirje). Suuri vesiastia, jossa astianpesuainetta ja mahdollisesti karamelliväriä, suojaksi lattialle jätösäkkejä. Isoja pillegiä, jokaiselle leikkijälle omansa. Tunnevuksuvihkot, jokaiselle lapselle omansa. Lasten leikkilauluja joista valitaan tuokiolle levyraadin perusteella suosikki (esim. fröbelin palikat, hertan maailma jne.)
-

1. KEHUPIIRI

- MUODOSTETAAN PIIRI. JOKAINEN SAA VUOROLLAAN SANOA "MINÄ OLEN HYVÄ", JONKA JÄLKEEN KAIKKI NOSTAVAT KÄDET YLÖS JA SANOVAT YHDESSÄ SANOJAN NIMEN ESIM. "TIINA ON HYVÄ".
- KEHUPIIRI ALOITTA AINA TUNNEMUKSU TUOKION.

2. MUTUTOUKKA ESITTÄYTYY.

MUTUTOUKAN REPUSTA LÖYTYY KIRJE. (KIRJE REPUN SISÄLLÄ.) VETÄJÄ LUKEE KIRJEE LAPSILLE ÄÄNEEN. JOKAINEN SAA RUTISTAA VUOROTELLEN MUTUTOUKKAA.

3. LEIKITÄÄN MUTUTOUKAN SUOSIKKILEIKKI. "PUHALLETAAN KUPLIA." JOKAISALLE LEIKKIJÄLLE JAETAAN ISOT PILLIT (ESIM. NORMAALIKOKOISIA PILLEGIÄ ON YHDISTETTY TOISIINSA MAALARITEIPILLÄ) PUHALLETAAN PILLILLÄ SUUREEN VESIASTIAAN, JOSSA ON VETTÄ, ASTIANPESUAINETTA (JA MAHDOLLISESTI KARAMELLIVÄRIÄ), JA SAADAAN KUPLIA JA VAAHTOA. LATTIA KANNATTA SUOJATA ROISKEILTA.**4. JOKAINEN SAA OMAN TUNNEMUKSU VIHON, MIHIN TULEE JOKAISelta KERRALTA KOTITEHTÄVÄ JA KIRJE VANHEMMILLE. ENSIMMÄISELLE SIVULLE JOKAINEN SAA PIIRTÄÄ OMAN KUVANSA. OHJAAJA KERÄÄ VIHOKOT VIELÄ TALTEEN. (EI SIIS ANNETA VIELÄ KOTIIN VIETÄVÄKSI)****5. VALITAAN LEVYRAADIN KAUTTA LAPSILLE LEIKKILAUU, JOHON JOKAINEN TUNNEMUKSU TUOKIO PÄÄTETÄÄN. TÄLLÖIN LAPSET SAAVAT ITSE VALITA HEIDÄN MIELESTÄÄN MUKAVIMMAN LAULUN. LEIKITÄÄN LAULU LOPUKSI YHDESSÄ.**

Tunnetoukan repussa oleva kirje, ensimmäiselle tunnetuokiolle:

TERVEHDYS LAPSET!

NIMENI ON TUNNETOUKKA JA PÄÄSETTE TUTUSTUMAAN
MINUUN SEKÄ YSTÄVIINNI TÄMÄN SYKSYN JA ENSI KEVÄÄN
AIKANA. YHDESSÄ TEEMME HAUSKOJA JUTTUJA:
KESKUSTELEMME ERI TUNTEISTA, LEIKIMME, NÄYTTELEMME,
PIIRRÄMME, ASKARTELEMME, KUUNTELEMME MUSIIKKIA JA MIKÄ
TÄRKEINTÄ VIETÄMME AIKAA YHDESSÄ JA TUTUSTUMME
TOISIIMME. TUNNEMUKSUTUOKIOITA ON TÄMÄN PÄIVÄN
LISÄKSI YHTEENSÄ KYMMENEN JA VIIMEISELLÄ KERRALLA
PIDETÄÄN HAUSKAT
TUNNEMUKSUJUHLAT...TUNNEMUKSUTUOKIOILLA JOKAINEN
LAPSI ON PARAS SELLAISENA, KUIN ON JA VAIN SINÄ TIEDÄT
MILTÄ SINUSTA MILLOINKIN TUNTUU... SEURAAVAKSI VOISITTE
LEIKKIÄ MINUN JA MUIDEN TUNNETOUKKIEN SUOSIKKILEIKKIÄ
KUPLIEN PUHALTELUA. MUKAVIA TUNNERIKKAITA
TUNNEMUKSUTUOKOITA TEILLE LAPSET!

TOIVOO TUNTEIKAS YSTÄVÄNNE TUNNETOUKKA

-